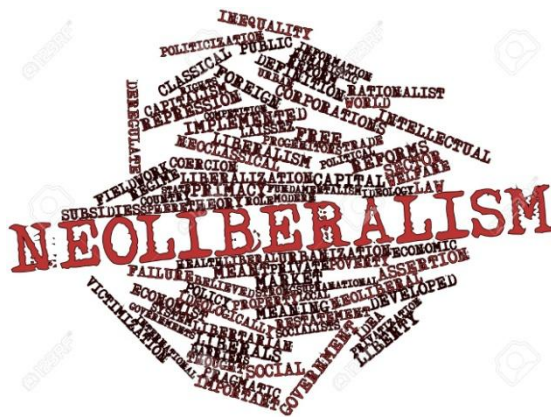

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

Πτυχιακή Εργασία:

Φορολογική αντίληψη και νεοφιλευθερισμός.

Επιμέλεια: Αβραμόπουλος Γιάννης (Α.Μ:10829)

Βασιλοπούλου Αλεξάνδρα (Α.Μ:10894)

Κώτσα Διονυσία (Α.Μ:10801)

Εποπτεύων Καθηγητής: Βαφειάδης Νικόλαος

Πάτρα, 2016

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη	1
Abstract	2
Ευχαριστίες	3
Κεφάλαιο 1^ο: Εισαγωγή στον Νεοφιλελευθερισμό.....	4
1.1.Εισαγωγή	4
1.2. Βασικές έννοιες.....	5
1.2.1.Φιλελευθερισμός.....	6
1.2.2 Ευρωπαϊκός Νεοφιλελευθερισμός.....	7
1.2.3. Νεοσυντηρητισμός.....	7
1.3. Ιστορική Ανασκόπηση	8
1.4. Οι συγκυρίες που οδήγησαν στην επέκταση του νεοφιλελευθερισμού	11
Κεφάλαιο 2^ο:Οι αρχές του νεοφιλελευθερισμού (Οι αρχές της Ουάσιγκτον)	16
2.1. Εισαγωγή	16
2.2. Οι αρχές του νεοφιλελευθερισμού σύμφωνα με τη«Συναίνεση της Ουάσιγκτον»	18
2.2.1.Έλεγχος σε επίπεδο δημοσίου χρέους	18
2.2.2.Επαναπροσδιορισμός των προτεραιοτήτων σε επίπεδο δημοσίων δαπανών.	19
2.2.3. Φορολογική μεταρρύθμιση (μείωση του φόρου εισοδήματος).	19
2.2.4. Απελευθέρωση των επιτοκίων.	20
2.2.5.Υιοθέτηση ανταγωνιστικών τιμών συναλλάγματος.	21
2.2.6.Απελευθέρωση των διεθνών εμπορικών συναλλαγών.	22
2.2.7.Απελευθέρωση των άμεσων ξένων επενδύσεων.	22
2.2.8.Ιδιωτικοποίηση των δημοσίων εταιρειών και του δημοσίου τομέα.	23
2.2.9. Απελευθέρωση των αγορών και μείωση των φορολογικών δασμών.	24

2.2.10. Μετοχοποίηση των τίτλων ιδιοκτησίας	25
Κεφάλαιο 3^ο: Νεοφιλελευθερισμός και Φορολογία	26
3.1. Εισαγωγή	26
3.2. Φόροι και φορολογία	26
3.2.1. Η χρηματοδότηση των κρατικών δαπανών	27
3.2.2. Η ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης.....	27
3.2.3. Η ανακατανομή του πλούτου.....	28
3.3. Οι αρχές του Νεοφιλελευθερισμού για τη φορολογία	29
3.3.1. Εισαγωγή	29
3.3.2. Η αναδιανομή.....	30
Κεφάλαιο 4^ο: Κράτος και Νεοφιλελευθερισμός	32
4.1 Εισαγωγή	32
4.2. Νεοφιλελευθερισμός και κράτος.....	33
4.2.1. Τα αντιφατικά σημεία του νεοφιλελεύθερου κράτους	36
4.2.2. Το ελάχιστο κράτος σε πολιτικό επίπεδο.....	38
4.3.Το κοινωνικό κράτος-Κράτος Πρόνοιας	39
4.3.2. Υγεία	41
4.3.3. Εκπαίδευση	42
4.3 Δημοσιονομική Πολιτική	43
4.4. Νομισματική Πολιτική	44
Κεφάλαιο 5^ο: Η εφαρμογή του Νεοφιλελευθερισμού στις χώρες	46
5.1. Εισαγωγή	46
5.2. Η περίπτωση της Χιλής.....	46
5.3. Η περίπτωση της Μεγάλης Βρετανίας	48
5.4. Η περίπτωση των ΗΠΑ.....	49
5.5. Η περίπτωση της Δυτικής Γερμανίας.....	50
5.6. Η περίπτωση της Σουηδίας.....	51

5.7. Η περίπτωση της Κίνας.....	52
Κεφάλαιο 6^ο:Νεοφιλελευθερισμός και αντίθετα ρεύματα	54
6.1. Εισαγωγή	54
6.2. Κεϋνσιανισμός	54
6.2.1Κεϋνσιανισμός έναντι Νεοφιλελευθερισμού.....	56
6.3. Η Νέα Κεϋνσιανή θεωρία	57
6.4. Μερκαντιλισμός ή οικονομικός εθνικισμός	58
6.5. Σοσιαλισμός.....	58
Συμπεράσματα.....	59
Βιβλιογραφικές πηγές	62
Ελληνική Βιβλιογραφία	62
Ξένη Βιβλιογραφία	63
Ηλεκτρονικές Πηγές	64

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παγκόσμια οικονομική κρίση που ξεκίνησε στην Αμερική το 2008, και επηρέασε το σύνολο των χωρών σε παγκόσμιο επίπεδο έφερε στο προσκήνιο συζητήσεις που αφορούν την αποτελεσματικότητα των πολιτικών θεωριών αναφορικά με την πρόβλεψη και τη διαχείριση των κρίσεων.

Στο στόχαστρο των ακαδημαϊκών και πολιτικών συζητήσεων μπήκαν και οι θεωρίες του κινήματος του νεοφιλελευθερισμού, οι οποίες συγκρίνονται με τα αντίστοιχα πολιτικά και θεωρητικά ρεύματα ως προς τις αρχές και τις πεποιθήσεις και αναφορικά με την υπάρχουσα παγκόσμια οικονομική κατάσταση.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η αναφορά στους δημιουργούς –εμπνευστές του νεοφιλελεύθερου κινήματος και η βιβλιογραφική ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας μέχρι σήμερα. Επιπροσθέτως γίνεται ειδική αναφορά στις βασικές αρχές και στις θεωρίες του νεοφιλελευθερισμού και πως αυτές επηρεάζουν τους βασικούς τομείς της οικονομικής δραστηριότητας μιας χώρας.

Ειδικότερα γίνεται ειδική αναφορά στις φορολογικές πολιτικές και θεωρίες, που προωθεί η νεοφιλελεύθερη αντίληψη. Καθώς επίσης παραθέτονται και οι αντίστοιχες κριτικές που έχουν διατυπωθεί για νεοφιλελεύθερες πολιτικές. Επιπροσθέτως γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των αντίθετων ρευμάτων και παρουσιάζεται μια συγκριτική αναφορά μεταξύ του νεοφιλελευθερισμού και των άλλων θεωρητικών ρευμάτων.

Τέλος παρουσιάζονται συνοπτικά τα αποτελέσματα της εφαρμογής των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στις διάφορες χώρες, τόσο της περασμένης δεκαετίας όσο και των τελευταίων χρόνων.

ABSTRACT

The global economic crisis that started in America in 2008, and affected all countries worldwide has highlighted discussions concerning the effectiveness of political theories to the provision and management of crises.

Crisis encountered academic and political discussions such as theories of neoliberalism movement, which are compared with the respective political and theoretical trends in principles and beliefs regarding the current global economic situation.

The aim of this work is to create a report on creators of neoliberal movement and to organize a literature review on neoliberal theories. In addition this work includes specific reference to the basic principles and theories of neoliberals and how they affect key areas of economic activity of a country.

In particular are referred to the tax policies and theories promoted by the neoliberal perception. As well as have listed critical and perspective reviews that have been formulated for neoliberal policies. Additionally, included a brief presentation of opposing theories and presented a comparative report between neoliberalism and other theoretical trends.

Finally this work summarizes the results of the implementation of neoliberal policies in different countries, both in the past decade but the recent years.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο σημείο αυτό θέλουμε να εκφράσουμε ένα μεγάλο ευχαριστώ, στον καθηγητή μας κ. Βαφειάδη Νικόλαο για την καθοδήγηση του και την υποστήριξη που μας έδειξε στη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

Επιπλέον, ο καθένας από την μεριά του, θέλουμε να ευχαριστήσουμε την οικογένεια μας και τους φίλους μας για την αμέριστη συμπαράσταση που έχουν δείξει κατά τη διάρκεια των σπουδών μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΟΝ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟ

1.1.ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μελέτη και η ανάπτυξη οικονομικών θεωριών, που περιγράφουν την οικονομική πραγματικότητα απασχολούσε και συνεχίζει να απασχολεί τους οικονομολόγους και άλλους επιστήμονες της ακαδημαϊκής κοινότητας. Ειδικότερα στις παρούσες οικονομικές συγκυρίες, όπου η διεθνής οικονομική κρίση πλήττει τα περισσότερα κράτη, η μελέτη και η κριτική ανάλυση όλων αυτών των θεωριών έρχεται πάλι στο προσκήνιο.

Οι θεωρίες αυτές που έχουν αναπτυχθεί μελετούν τη συμπεριφορά των οικονομικών μονάδων, τον ρόλο του κράτους, τις σχέσεις και τις δυνάμεις που δημιουργούνται στην οικονομία και προσπαθούν να εξηγήσουν τις οικονομικές συνθήκες και συγκυρίες.

Επιπλέον ο ρόλος της παγκοσμιοποίησης και η συνειδητοποίηση της αποτυχίας του καπιταλιστικού συστήματος, οδήγησε στην κριτική αξιολόγηση παλαιών και νέων οικονομικών θεωριών προσπαθώντας να εξηγήσουν τις τρέχουσες παγκόσμιες οικονομικές συγκυρίες.

Δημιουργείται λοιπόν μια συζήτηση για το ποιες είναι οι κυρίαρχες οικονομικές θεωρίες που μπορούν να αποτυπώσουν την παγκόσμια οικονομική πραγματικότητα, ποιες θεωρίες εξηγούν καλύτερα τις αιτίες και τέλος η εφαρμογή ποιας θεωρίας θα μπορούσε να οδηγήσει στην οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία.

Στο πέρασμα των χρόνων έχουν αναπτυχθεί πολλές οικονομικές θεωρίες και ακόμη περισσότερες παραλλαγές τους. Ειδικά κατά τους τρεις τελευταίους αιώνες, σημαντικοί θεωρητικοί οικονομολόγοι και κοινωνιολόγοι έβαλαν τη σφραγίδα τους στην οικονομική σκέψη¹: *Αλεξάντερ Χάμιλτον, Φρίντριχ Λιστ, Άνταμ Σμιθ, Ντέιβιντ Ρικάρντο, Τζον Μείναρντ Κέϋνς, Καρλ Μαρξ, Φρίντριχ Ένγκελς, Πωλ Άντον Σάμουελσον* κλπ. Τα κυριότερα θεωρητικά ρεύματα που αναπτύχθηκαν είναι ο **Μαρξισμός**, ο **Φιλελευθερισμός**, ο **Μονεταρισμός**, ο **Νεοφιλελευθερισμός** κ.α.

¹ Άρθρο σε ιστολόγιο «Η ανατομία του Νεοφιλελευθερισμού» διάθ. σε <http://teddygr.blogspot.gr/>

Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί κυρίως με τη μελέτη της θεωρίας του Νεοφιλελευθερισμού, παρουσιάζοντας τις βασικές αρχές της γύρω από βασικά ζητήματα της οικονομίας. Ωστόσο για να περιγραφεί όσο το δυνατόν καλύτερα ένα θεωρητικό ρεύμα είναι απαραίτητη αναφορά και στις άλλες θεωρίες στις οποίες βασίστηκε ο Νεοφιλελευθερισμός.

1.2. ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ.

Ο *νεοφιλελευθερισμός* είναι ένα ιδεολογικό και πολιτικό ρεύμα, μια σύγχρονη ιδεολογική και πολιτική έκφραση του οικονομικού φιλελευθερισμού, που κάνει αισθητή την παρουσία του, κυρίως κατά τη δεκαετία του 1970. Είναι μια θεωρία, που ενώ είχε ως αφετηρία της τη σφαίρα της οικονομίας, ταυτόχρονα, επιδίωξε να μεταφέρει τις νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις της και στον πολιτικό στίβο.

Ακρογωνιαίος λίθος της θεωρίας αυτής είναι η μείωση της συμμετοχής και του ρόλου του κράτους. Πρόκειται δηλαδή για ένα κίνημα με έντονο οικονομικό χαρακτήρα, που πρεσβεύει ότι η ανθρώπινη ευημερία μπορεί να προαχθεί καλύτερα με τη μείωση του ρόλου του κράτους στην οικονομική επιχειρηματικότητα (Harvey, 2005).

Εν τούτοις, η αποσύνδεση του κράτους από τους τομείς της οικονομίας που εκ παραδόσεως του ανήκαν, όπως (η παιδεία, η υγεία, οι μεταφορές, τα δημόσια έργα, οι υποδομές, η ενέργεια, η στρατιωτική βιομηχανία κλπ.), οδηγούν στην αποδέσμευση των ατομικών επιχειρηματικών ελευθεριών (Harvey, 2005).

Εφόσον οι κρατικές παρεμβάσεις πρέπει να παραμείνουν σε ελάχιστο βαθμό, με βάση τη θεωρία αυτή, εύλογα συνεπάγονται (Williamson, 2004):

- *μείωση της φορολογίας,*
- *απελευθέρωση των επιτοκίων,*
- *άρση κάθε νομικού περιορισμού στην ασύδοτη δράση του κεφαλαίου,*
- *εκτεταμένες αποκρατικοποιήσεις*

Ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί το προϊόν της σκέψης ενός αμερικανού οικονομολόγου του 20ου αιώνα, του Μίλτον Φρίντμαν (1912-2006), καθηγητή στο πανεπιστήμιο του Σικάγου. Γι' αυτό τον λόγο, ο νεοφιλελευθερισμός αποκαλείται και **φριντμανισμός**, ενώ στις Ηνωμένες Πολιτείες προτιμάται ο όρος **νεοσυντηρητισμός** (neoconservatism).

Ουσιαστικά όμως ο νεοφιλελευθερισμός αποτελεί την ακραία μορφή του **φιλελευθερισμού**, δηλαδή πάνω στις αρχές του οικονομικού φιλελευθερισμού, αναπτύχθηκε κατά την τελευταία περίοδο του 20ου αιώνα, ο **νεοφιλελευθερισμός**. Είναι εύλογο λοιπόν να παρουσιαστούν αναλυτικότερα οι έννοιες **φιλελευθερισμός**, **νεοσυντηρητισμός** και **ευρωπαϊκός νεοφιλελευθερισμός** ώστε να προχωρήσουμε στην περαιτέρω ανάλυση του θεωρητικού κινήματος του Νεοφιλελευθερισμού.

1.2.1.ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Ο φιλελευθερισμός αποτέλεσε ιστορικά την ιδεολογία της νεογέννητης αστικής τάξης το 18ο αιώνα και είχε προοδευτικά για την εποχή του χαρακτηριστικά. Πρέσβευε ότι το κράτος δεν πρέπει να παρεμβαίνει στις αγορές προς όφελος της αποδοτικότητας, της εφευρετικότητας και της καινοτομικής δραστηριότητας των ατόμων (Dworkin, 1992).

Ο θεμελιωτής του κλασικού φιλελευθερισμού ήταν ο Adam Smith που εισήγαγε τη θεωρία ότι *«η ηθική και οικονομική ανάπτυξη μπορεί να επιτευχθεί καλύτερα χωρίς την παρέμβαση του κράτους, και πως όταν οι πολίτες είναι ελεύθεροι να λάβουν τις δικές τους πρωτοβουλίες, τότε τα έθνη γίνονται πιο ισχυρά»* (Smith, 1776).

Σύμφωνα με τον Smith, *«το να απαγορευθεί στους ανθρώπους να κάνουν ότι μπορούν με αυτά που παράγουν, ή να χρησιμοποιήσουν τα κεφάλαια και την εργασία τους με τον τρόπο που κρίνουν πιο ωφέλιμο για τους ίδιους, είναι ολοφάνερη καταπάτηση των πιο ιερών δικαιωμάτων της ανθρωπότητας»* (Καραγιάννης, 1998).

Στο μνημειώδες έργο του, **Ο Πλούτος των Εθνών**, εισάγει τον όρο «Αόρατο Χειρ». Με την έννοια αυτή, θέλει να τονίσει ότι η αγορά ρυθμίζεται αυτόματα και παράγει περισσότερο πλούτο για τους πολίτες, όταν λειτουργεί ελεύθερη, από ό,τι αν σχεδιάζοταν μέσω του κράτους. Ωστόσο η νεοκλασική θεωρία αναγνωρίζει την αναγκαιότητα ενός βαθμού της κρατικής παρέμβασης για να εξασφαλιστεί η λειτουργία της αγοράς, σύμφωνα με τον ισχυρισμό του Adam Smith, αποτελεί το αόρατο χέρι της αγοράς. Μέσα στο σύστημα καπιταλισμού, ένα άτομο που δρα για το δικό του συμφέρον τείνει να προωθεί και το συμφέρον της κοινότητας αυτή είναι και η αποκαλούμενη αρχή της Αόρατης Χείρας (Κρούστης, 2014).

Ο φιλελευθερισμός επιδιώκει να ισορροπήσει την οικονομία με την πραγματικότητα. Δηλαδή, το χρήμα και το επίπεδο διαβίωσής μας να επανέλθει σε ισορροπία με τον παραγόμενο

πλούτο, καταγγέλλοντας την επίπλαστη ευημερία που υπήρχε την εποχή εκείνη (Καραγιάννης, 1998).

1.2.2 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Ο νεοφιλελευθερισμός αναθέτει στο κράτος να διασφαλίσει την ελεύθερη αγορά, το δικαίωμα του ελεύθερου εμπορίου, το δικαίωμα επιλογής και την προστασία της ατομικής ιδιοκτησίας. Σύμφωνα με τον Friedman, το κράτος υπάρχει μόνο για να διασφαλίζει την τάξη και για να εξασφαλίζει το κατάλληλο περιβάλλον για την άσκηση οποιασδήποτε οικονομικής δραστηριότητας, δίχως να επεμβαίνει με οποιασδήποτε μορφής ρυθμίσεις (Friedman ,1998).

Ο νεοφιλελευθερισμός, σε αντίθεση με τον φιλελευθερισμό, είναι το σύστημα εκείνο που θέλει την οικονομία ελεύθερη χωρίς κρατικές παρεμβάσεις και το κράτος επόπτη του ανταγωνισμού, το οποίο προσφέρει τις υπηρεσίες του σε συγκεκριμένους τομείς.

Η μόνη αρμοδιότητα του κράτους είναι να διοχετεύει τα έσοδα από τη φορολογία των πολιτών στις επιχειρήσεις, επιδοτώντας με αυτόν τον τρόπο την επιχειρηματική δραστηριότητα. Το ρεύμα του νεοφιλελευθερισμού δεν επιτρέπει την ανάληψη κρατικών πρωτοβουλιών σε οποιαδήποτε δραστηριότητα, καθώς μπορεί να τα καταφέρει καλύτερα. Ακόμα και σε περιπτώσεις όπου ενδέχεται να παρατηρηθούν "αποκλίσεις από την τελειότητα", οι αγορές έχουν τη δυνατότητα της διόρθωσης μέσω αυτορρύθμισης και οποιαδήποτε κρατική παρέμβαση κάνει τα πράγματα χειρότερα (Friedman , 1962).

1.2.3. ΝΕΟΣΥΝΤΗΡΗΤΙΣΜΟΣ

Στις Ηνωμένες Πολιτείες αντί του νεοφιλελευθερισμού προτιμάται ο όρος νεοσυντηρητισμός (neoconservatism).

Ο Νεοσυντηρητισμός είναι μια ασαφή πολιτική ιδεολογία επηρεασμένη από το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα, το οποίο έχει αφήσει αντίκτυπο στην πολιτική των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών του εικοστού αιώνα. Η δημοφιλής αυτή έννοια μπορεί να συνοψιστεί ως μια πεποίθησή, όπου η Αμερική έχει καθήκον να κάνει τον κόσμο καλύτερο μέσω της ενεργούς παρέμβασης της. Σε εννοιολογικό επίπεδο «επιδιώκει να αποδείξει, ότι τα βασικά προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπίσουν οι άνθρωποι είναι πάντα ηθικής και πολιτισμικής τάξης» (Heywood,2007).

Η οικονομική κρίση που προκλήθηκε το 1970, θεωρήθηκε από τους νεοσυντηρητικούς ως κοινωνική κρίση και αποτέλεσμα «των ασθενειών της κοινωνίας που συνδέονταν σε μεγάλο βαθμό με την επέκταση ενός πολιτισμού βασισμένου στα δικαιώματα, στον οποίο οι πολίτες είχαν μειωμένη την αίσθηση του καθήκοντος και της ευθύνης» (Sternhell,2009).

Συνεπώς, η αύξηση της εγκληματικότητας, της παραβατικότητας και της αντικοινωνικής συμπεριφοράς και σε συνδυασμό με την εξασθένηση της εξουσίας, τροφοδότησε την κοινωνική ανασφάλεια. Τους φόβους αυτούς της κοινωνίας εκμεταλλεύτηκαν οι νεοσυντηρητικοί για να διαμορφώσουν την ιδεολογία τους.

Στο ιδεολογικό του πρόγραμμα «ο νεοσυντηρητισμός αποβλέπει στην ενδυνάμωση της κοινότητας αποκαθιστώντας την εξουσία και επιβάλλοντας την κοινωνική πειθαρχία» μέσω της αποκατάστασης βασικών στοιχείων όπως: τη δημόσια ηθική, την έννομη τάξη, την εθνική ταυτότητα και τη θρησκεία. Γι' αυτό ίσως, αρκετοί μελετητές θεωρούν το νεοσυντηρητισμό ιδιαίτερα λαϊκίστικο. (Μανδραβέλης,2011).

1.3. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Όπως προαναφέρθηκε προηγουμένως ακόμα και η ονομασία του **νεοφιλελευθερισμού** αποδέχεται τον τίτλο της επανάληψης, της επαναφοράς ενός παλαιότερου υποδείγματος, δηλαδή του **φιλελευθερισμού**.

Ο φιλελευθερισμός σαν ιδεολογία διαμορφώθηκε κυρίως στις αρχές του 19ου αιώνα, αλλά κάποιες έννοιες και αιτήματα που τον προανήγγειλαν, αναπτύχθηκαν κατά τον 17ο και 18ο αιώνα και διαδόθηκαν μέσα από τις μεγάλες επαναστάσεις που κατέλυσαν τον φεουδαλισμό. Αποτέλεσε ιστορικά την ιδεολογία της νεογέννητης αστικής τάξης το 18ο αιώνα και είχε προοδευτικά για την εποχή του χαρακτηριστικά (Αθανασιάδης, 2013).

Η εμφάνιση του είναι αδιαχώριστη με τον αγώνα του Διαφωτισμού και άλλων προοδευτικών πολιτικών και φιλοσοφικών ρευμάτων για δημοκρατικά δικαιώματα και ελευθερίες, για την προστασία της προσωπικότητας του ανθρώπου από αυθαίρετους εξωτερικούς περιορισμούς. Αναδύθηκε από τον Διαφωτισμό και εκφράστηκε από τον Adam Smith ως “κλασσικός οικονομικός φιλελευθερισμός”.

Ο Smith συγκέντρωσε πολλές οικονομικές ιδέες και θεωρίες, κατόρθωσε μέσα σε ένα από τα σημαντικότερα έργα του² να θέσει τις βάσεις της οικονομίας της αγοράς. Το έργο αυτό αποτελεί το σημείο αναφοράς για την αρχή της επιστημονικής ανάλυσης και τεκμηρίωσης της λειτουργίας της οικονομικής επιστήμης (Καραγιάννης 2011).

Πολλές από τις ιδέες του Smith σταδιακά κέρδισαν έδαφος στο Αγγλικό κοινοβούλιο επηρεάζοντας τις αποφάσεις του, ταυτόχρονα το Φιλελεύθερο ρεύμα κυριάρχησε στις ΗΠΑ καθώς και στο Ηνωμένο Βασίλειο λίγο πριν τη λεγόμενη "Μεγάλη Ύφεση" της δεκαετίας του 1930 (Kotz, 2000).

Ενώ το 1920 οι χρηματοπιστωτικές αγορές έδειχναν πανίσχυρες, το κραχ του 1929 στη Wall Street, υποχρέωσε τις εκάστοτε κυβερνήσεις να ελέγχουν στενότερα τις χρηματιστικές και τραπεζικές δραστηριότητες των χωρών τους. Έτσι η έκλειψη του φιλελευθερισμού δεν άργησε να έρθει, με συνέπεια την παρατεταμένη οικονομική κρίση που είχε ήδη ξεκινήσει.

Κατά τη διάρκεια της υποχώρησης της ελεύθερης αγοράς, συγκεκριμένα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην Ευρώπη αλλά και από το 1930 στη Βόρεια και Νότια Αμερική, διάφορες πολιτικές έρχονται στο προσκήνιο αλλά και σε αντίθεση με την ισχυρή κρατική παρέμβαση. Οι πολιτικές αυτές δημιούργησαν επιτυχίες στην Ταϊβάν και την Νότια Κορέα είναι όμως άκρως αντίθετες με την "Νεοφιλελεύθερη συνταγή".

Παράλληλα ο Πόλεμος και η ήττα του φασισμού έφερε πολλές σημαντικές πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές παγκοσμίως. Οι αλλαγές αυτές ξεκίνησαν σιγά-σιγά με συμβιβασμούς με την εργατική τάξη, σε αυτό συντέλεσαν και οι αγώνες απελευθέρωσης των λαών του Τρίτου Κόσμου, καθώς επίσης και η επιτυχία της βιομηχανοποίησης στη Λατινική Αμερική (Τούσεν, 2012).

Την δεκαετία του 1970ο Νεοφιλελευθερισμός έκανε την έμφαση του με την μορφή μιας "**Νεοφιλελεύθερης επανάστασης**" σε ένα σημείο καμπής στην κοινωνική και οικονομική ιστορία του κόσμου, που κορυφώθηκε την επόμενη δεκαετία με το Θατσερισμό στην Ευρώπη και με τον Ρηγκανισμό στην Αμερική (Λύτρας, 2000).

Στην ευρεία διάδοση του συντέλεσαν πολλοί παράγοντες όπως: η παρατεταμένη μείωση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης (στα μέσα του 1970), η αυξημένη δυσαρέσκεια

²Αναφερόμαστε στο βιβλίο του "**The Wealth of Nations (1776)**" -**Ο πλούτος των εθνών**.

σχετικά με τις Κεϋνσιανές εξηγήσεις και λύσεις, η άνοδος των ελλειμμάτων του δημόσιου χρέους, η πτώση των επενδύσεων καθώς και η αύξηση της ανεργίας (Βλάχου, 1999).

Γενικά η Νεοφιλελεύθερη Σχολή βασίζεται σε ένα τεράστιο όγκο έργων, περιλαμβάνει νεοκλασικές αντιλήψεις όπως η ποσοτική θεωρία του χρήματος, ο νόμος του Σέι, η θεωρία των συγκριτικών πλεονεκτημάτων καθώς και η θεωρία των τιμών στην σχέση προσφοράς και ζήτησης (Τουσέν, 2010).

Το Νεοφιλελεύθερο ρεύμα άντλησε την έμπνευσή του από τρεις οικονομολόγους: τον *Τζόζεφ Σουμπέτερ* (1883-1950), τον *Φρίντριχ Φον Χάγιεκ* (1899-1992) και τον *Μίλτον Φρίντμαν* (1912-2006) ο οποίος θεωρείται και ο ιδρυτής της λεγόμενης "Σχολής του Σικάγο".

Ο Φρίντμαν αμφισβήτησε την αποτελεσματικότητα των κρατικών ρυθμίσεων, άσκησε σκληρή κριτική στον κρατικό παρεμβατισμό του Κεϋνς, επίσης τόνισε τον ρόλο των αγορών και υποστήριξε όπως και οι κλασσικοί προγονοί του ότι οι αγορές αυτορυθμίζονται (με λιγοστές εξαιρέσεις). Πίστευε ότι οι διακυμάνσεις της ποσότητας του χρήματος εντός μιας οικονομίας προκαλούν είτε αυξήσεις είτε πτώση στις τιμές των προϊόντων. Εφόσον το κράτος είναι ο διαχειριστής του χρηματικού όγκου, αυτό ευθύνεται για τα απορυθμιστικά φαινόμενα και επομένως για τις οικονομικές κρίσεις.

Το **Νεοφιλελεύθερο ρεύμα** εδραιώθηκε την δεκαετία του '80 και έγινε το ευαγγέλιο των καπιταλιστών ολόκληρου του κόσμου δίνοντας έμφαση και προτεραιότητα στην ανταγωνιστικότητα, την φορολογική μεταρρύθμιση υπέρ του κεφαλαίου και κατά της εργασίας, αύξηση της ανεργίας μέσα απ' την μείωση των δημόσιων δαπανών και ασφαλώς μαζικές ιδιωτικοποιήσεις στον δημόσιο τομέα. Το 1989, ο αμερικανός Τζον Ουίλιαμσον (στέλεχος της Παγκόσμιας Τράπεζας) πρότεινε να συνοψιστούν σε μια λίστα 10 προτάσεων οι βασικές θέσεις των νεοφιλελεύθερων οικονομολόγων. Αυτό το σύνολο μέτρων έγινε γνωστό ως "**Συναίνεση της Ουάσινγκτον**".

Από την άλλη ο **Νεοσυντηρητισμός** προήλθε από το City College της Νέας Υόρκης κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου από μια μικρή ομάδα φοιτητών οι οποίοι ήταν και οι δύο Εβραίοι και Troskists³: ήταν ο Irving Kristol και ο Ντάνιελ Μπελ ή Nathan Glazer.

³Ερμηνεία του μαρξισμού - λενινισμού που διατύπωσε ο LeoStrauss η πολιτική του διαφέρει από εκείνη του σταλινισμού.

Αναπτύχθηκε το 1970 και ως πολιτικός όρος εισήχθη από τον δημοσιογράφο Irving Kristol σε ένα άρθρο του το 1979 και εντάχθηκε στο ιδεολογικό πρόγραμμα που αποκαλείται **Νέα Δεξιά**, η οποία υιοθέτησε τον κρατικό και κοινωνικό αυταρχισμό του **Νεοσυντηρητισμού** ενώ σε οικονομικό επίπεδο εφάρμοσε τον ακραίο **νεοφιλελευθερισμό** γνωστό ως λιμπερτιανισμό (Χατζής,2004).

Η Νέα Δεξιά εκμεταλλεύτηκε την οικονομική ύφεση στα τέλη της δεκαετίας του 1970 όπου η ανεργία και ο πληθωρισμός οδήγησαν το στασιμοπληθωρισμό (προκύπτει από αύξηση της ανεργίας και του πληθωρισμού). Παράλληλα ο Κεϋνσιανισμός που είχε επιτυχημένα εφαρμοστεί μέχρι τότε, άρχισε να μην αποδίδει δίνοντας την ευκαιρία στο συντηρητισμό να ανασυνταχθεί.

Στην πολιτική πρακτική της η Νέα Δεξιά ενστερνιζόμενη την ιδεοληψία του νεοσυντηρητισμού που χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει ιδέες σχετικά με την απαίτηση για φορολογικές περικοπές, για την μετανάστευση ή του επαναπατριισμού των μεταναστών. Η ιδεολογία των νεοσυντηρητικών του 21ου αιώνα στις ΗΠΑ δε διαφέρει από τον νεοσυντηρητισμό στην Ευρώπη του 19ου αιώνα.

Η πολιτική έκφανση του **Νεοσυντηρητισμού** και η Νέα Δεξιά κατάφεραν να οδηγηθούν στην εξουσία με την κυβέρνηση του Ronald Reagan(1981- 1989), George Bush (1988-1992) και George Bush 2 (2000-2008) όπου και εδραιώθηκαν. Επίσης επηρέασε και την Ευρώπη κυρίως λόγω του εδραιωμένου κράτους πρόνοιας, με εξαίρεση τη Μεγάλη Βρετανία από τη Margaret Thatcher (1979-1990) που ωστόσο υιοθέτησε ένα μέρος της πολιτικής ιδεολογίας της Νέας Δεξιάς.

1.4. ΟΙ ΣΥΓΚΥΡΙΕΣ ΠΟΥ ΟΔΗΓΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ

Οι ρίζες του Νεοφιλελευθερισμού, όπως προαναφέρθηκε, ξεκινούν από τον Φιλελευθερισμό. Ο Νεοφιλελευθερισμός χαρακτηρίζεται ως μια σχολή σκέψης η οποία είναι επηρεασμένη από τον Φιλελευθερισμό και τον ιδεαλισμό. Αλλά δεν ταυτίζεται επ' ουδενί μαζί τους ούτε όμως και με τον νεοσυντηρητισμό. Διότι σύμφωνα με τους επικριτές του ο Νεοφιλελευθερισμός αποκόπτει το άτομο από την κοινωνία και το κάνει καταναλωτή της αγοράς. Αντίθετα με τον πολιτικό φιλελευθερισμό που αναγνωρίζει τα δικαιώματα και τις δυνατότητες του ατόμου στα πλαίσια της κοινωνίας.

Ο οικονομικός φιλελευθερισμός πρωτοεμφανίστηκε ως πολιτική κίνηση κατά τη διάρκεια του Διαφωτισμού, δημιουργός του συχνά αναφέρεται ο φιλόσοφος του 17ου αιώνα Τζων Λοκ. Ο φιλελευθερισμός μεταλαμπαδεύτηκε άμεσα στην Αμερικάνικη και Γαλλική επανάσταση όπως και σε άλλα φιλελεύθερα επαναστατικά κινήματα της εποχής, εφόσον ενστερνίστηκαν την φιλελεύθερη φιλοσοφία του. Επίσης και το *laissez faire* έφτασε πολύ γρήγορα στη Μεγάλη Βρετανία και διαπλάστηκε από τον Adam Smith, που πλέον είναι ευρέως γνωστό ως “κλαστικός οικονομικός φιλελευθερισμός” (Καραγιάννης, 2011).

Ο φιλελευθερισμός κατά τη διάρκεια της εφαρμογής του παρήγαγε υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης σε καπιταλιστικές χώρες κατά τη διάρκεια του 1950 και 1960. Στις χώρες αυτές οι αναδιανεμητικές πολιτικές, οι έλεγχοι της ελεύθερης διακίνησης του κεφαλαίου, οι επεκτεινόμενες δημόσιες δαπάνες και η οικοδόμηση του κράτους πρόνοιας, οι κρατικές παρεμβάσεις στην οικονομία συμβάδιζαν με αυτούς τους υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης.

Απ' το 1953 όμως υποστηρίχθηκε ότι ο καπιταλισμός και ο κουμμουνισμός είχαν αποτύχει. Με αφορμή το γεγονός αυτό ήρθε η ιδέα πως πρέπει να δημιουργηθεί ένα “μείγμα” κράτους, αγοράς και δημοκρατίας που θα εγγυάται την ειρήνη και τη σταθερότητα.

Στην Ευρώπη εμφανίστηκαν διάφορα σοσιαλδημοκρατικά, χριστιανοδημο-κρατικά κράτη. Ενώ οι ΗΠΑ στράφηκαν σε μια πιο φιλελεύθερη δημοκρατική μορφή, το ίδιο ίσχυε και για την Ιαπωνία που οικοδόμησε έναν κρατικό μηχανισμό, που είχε την εξουσία να εποπτεύει την ανοικοδόμηση της χώρας. Ως κοινό στοιχείο των κρατικών αυτών μορφών ήταν η προσοχή του κράτους στην πλήρη απασχόληση και στην οικονομική μεγέθυνση.

Όμως, στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και η φιλελεύθερη ιδεολογία άρχισε να παρακμάζει, με εμφανή τα σημάδια συσσώρευσης κεφαλαίου. Το αποτέλεσμα ήταν η ανεργία και ο πληθωρισμός, παγκοσμίως, να φτάσουν σε υψηλά επίπεδα. Το φαινόμενο αυτό διήρκεσε κατά το μεγαλύτερο μέρος του 1970. Οι δημοσιονομικές κρίσεις είχαν και αυτές ως αποτέλεσμα τη μείωση των φορολογικών εσόδων και την αύξηση των κοινωνικών δαπανών (Harvey, 2005).

Παράλληλα όμως και το κεϋνσιανό ρεύμα αδυνατούσε να δώσει λύσεις. Η δυσαρέσκεια είχε εξαπλωθεί στο μεγαλύτερο μέρος του καπιταλιστικού κόσμου και αυτό έδινε την εντύπωση, ότι έπρεπε να βρεθεί μια σοσιαλιστική εναλλακτική λύση, αντί να υπάρξει κοινωνικός συμβιβασμός ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργασία. Στον πολιτικό τομέα τα

κουμμουνιστικά και σοσιαλιστικά κόμματα κέρδιζαν έδαφος σε όλη την Ευρώπη, σχεδόν ταυτόχρονα και στις ΗΠΑ οι λαϊκές δυνάμεις στάθηκαν υπέρ των κρατικών μεταρρυθμίσεων (Harvey, 2005).

Ακόμα, την περίοδο εκείνη διαδραματίστηκαν πολλά γεγονότα, σε αυτά αξίζει να αναφερθεί ο μεγάλος αριθμός ιδιωτικών εταιρειών που πέρασε στα χέρια του δημοσίου (εθνικοποίηση). Το γεγονός αυτό ξεκίνησε από την Δυτική και Ανατολική Ευρώπη μετά τη νίκη των Ναζί, στην συνέχεια έφτασε και στις χώρες του Τρίτου Κόσμου ως και τα μέσα του 1970.

Επίσης δομήθηκαν και επεκτάθηκαν τα συστήματα Κοινωνικής Πρόνοιας λεγόμενο και ως το “*συστατικό μέρος*” του Κράτους Πρόνοιας. Εφαρμόστηκε στο Μεξικό το 1930, σε πολιτικές που εφαρμόστηκαν σε χώρες του Τρίτου Κόσμου ακόμα και στο Νιου Ντιλ (New Deal) του Ρούσβελτ.

Έτσι στην προσπάθεια να βρεθεί μια λύση εμφανίστηκαν το 1945 διάφορα προγράμματα για να φέρουν κοντά διακεκριμένους εκπροσώπους του φιλελευθερισμού με στόχο την οργάνωση μιας ενιαίας απάντησης στους υπέρμαχους της κρατικής παρέμβασης και του σοσιαλισμού. Τότε δημιουργήθηκαν τρία κέντρα που θα οργανώνονταν η μεταπολεμική αντίσταση. Τα κέντρα αυτά ήταν:

1. **το Institut universitaire de hautes etudes internationales στη Γενεύη,**
2. **το London School of Economics**
3. **το Πανεπιστήμιο του Σικάγο (Τούσεν, 2012).**

Τότε ανάμεσα σε μια κλειστή ομάδα ακαδημαϊκών οικονομολόγων, ιστορικών και φιλόσοφων που είχε συσπειρωθεί γύρω από τον Φρίντριχ φον Χάγιεκ δημιουργήθηκε η εταιρεία Μον Πελερέν το 1947 που είχε στόχο την διάδοση των νεοφιλελεύθερων πεποιθήσεων. Στην εταιρεία αυτή συμμετείχαν 36 φιλελεύθεροι, δεξιόι οικονομολόγοι (Harvey, 2005).

Ως απάντηση σε όλα αυτά ήρθε ο νεοφιλελευθερισμός που στάθηκε κατά της καπιταλιστικής κοινωνικής τάξης. Από τη δεκαετία του 1970 είχε σημειωθεί μια έντονη στροφή προς τις νεοφιλελεύθερες ιδεολογίες στις πολιτικοοικονομικές πρακτικές.

Η απορρύθμιση, η ιδιωτικοποίηση και η απόσυρση του κράτους από τους τομείς κρατικής πρόνοιας οδήγησαν στη στροφή αυτή. Εναντιώθηκε και στις θεωρίες του κρατικού παρεμβατισμού, μια από αυτές ήταν του Τζον Μέιναρντ Κέυνς που κυριαρχούσε στη δεκαετία

του 1930 ως αντίδραση στη Μεγάλη Ύφεση. Η «*Νεοφιλελεύθερη Επανάσταση*» ξεκίνησε σχεδόν ταυτόχρονα στα τέλη της δεκαετίας του '70 σε τρία διαφορετικά σημεία: Το 1978 ο Τενγκ Χσιάο Πινγκ πήρε τα πρώτα μέτρα φιλελευθεροποίησης της κινέζικης οικονομίας⁴.

Στις ΗΠΑ η στροφή προς το Νεοφιλελευθερισμό ξεκίνησε από την Κεντρική Τράπεζα (Fed) με το Μίλερ στη θέση της κορυφής της Τράπεζας και τον πληθωρισμό στα ύψη. Τότε όμως σύμφωνα με τις θεωρίες πιστευόταν ότι ο πληθωρισμός ήταν απαραίτητος για τον έλεγχο της ανεργίας και τον θεωρούσαν «αυτορρυθμιζόμενο».

Τα πράγματα όμως δεν ήταν έτσι και τα αποτελέσματα ήταν καταστροφικά με το δολάριο να υποτιμάται και η οικονομία να φτάσει στην ύφεση του 1980. Έτσι ο Μίλερ το 1979 εγκατέλειψε τη θέση του, η οποία πέρασε στον Πολ Βολκερ. Ο Βολκερ ανέλαβε την διοίκηση της ομοσπονδιακής τράπεζας άλλαξε τη νομισματική της πολιτική.

Επίσης το 1980 ο Ρόναλντ Ρήγκαν εκλέχθηκε πρόεδρος των ΗΠΑ και επιχείρησε να εφαρμόσει μεταρρυθμίσεις με σκοπό να θέσει υπό έλεγχο τη δύναμη των συνδικάτων, να απορρυθμίσει τη βιομηχανία και να φιλελευθεροποιήσει το εμπόριο σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο.

Την ίδια εποχή στη Μεγάλη Βρετανία η ηγέτης ενός συντηρητικού κόμματος η Μάργκαρετ Θάτσερ ανέβηκε στην κυβέρνηση με εντολή να σταματήσει τον στασιμοπληθωρισμό και να διαλύσει την δύναμη των συνδικάτων (Robertson, 2008).

Το '80 η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία τροφοδοτήθηκε από την κρίση χρέους του Τρίτου Κόσμου και απ' την κατάρρευση των γραφειοκρατικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη (Τουσέν, 2012).

Βασική συνθήκη για τη νεοφιλελεύθερη αναβίωση ήταν η αντίθεση στην σοσιαλδημοκρατική συναίνεση, στον κρατικό παρεμβατισμό και στην πολιτική των οργανωμένων συμφερόντων. Δε συνέβησαν μόνο στο εσωτερικό των Δυτικών κοινωνιών αλλά επεκτάθηκαν και στο διεθνές πολιτικό σκηνικό, στην αντιπαράθεση Δύσης – Ανατολής (Παπαγεωργίου, 2000).

⁴ Βαρβιτσιώτης Ι. Μ., (07/10/2001), άρθρο σε εφημερίδα, «Το «πείραμα» της Κίνας», διαθέσιμο σε <http://www.tovima.gr/> (ανακτήθηκε 05/02/2016).

“Έτσι η κρίση του κοινωνικού κράτους γινόταν κρίση της Δύσης και η φιλελεύθερη απάντηση έπαιρνε το χαρακτήρα πολιτικής σταυροφορίας για την αναγέννηση της ισχύος και των αξιών του δυτικού κόσμου”(Παπαγεωργίου, 2000).

Μόνο ένα κράτος ισχυρό θα μπορούσε να επιβάλει την πρωταρχική σημασία της αγοράς και της επιχείρησης. Η αγορά αναλαμβάνει ένα ρυθμιστικό ρόλο δηλαδή τον ρόλο δημοσιονομικής πειθάρχησης που θα έβαζε τέλος στο υπερβολικά παρεμβατικό κράτος των κεϋνσιανών ιδεών (Παπαγεωργίου, 2000).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ (ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΟΥΑΣΙΓΚΤΟΝ)

2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι βασικές αρχές που διέπουν τον νεοφιλελευθερισμό θεμελιώθηκαν και διαδοθήκαν από τους υποστηρικτές του για χρονική περίοδο μεγαλύτερη των τελευταίων δυο αιώνων. Οι αρχές αυτές υποστηρίζουν ότι η οικονομική άνοδος θα είναι μεγαλύτερη (Χατζής, 2004):

- (α) όσο μεγαλύτερη είναι η ανάμιξη των ελεύθερων αγορών (και όχι κάποιων άλλων μηχανισμών) στον καταμερισμό των πόρων και των προϊόντων μιας κοινωνίας
- (β) όσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό των παραγωγικών πόρων και προϊόντων που κατέχονται από ιδιώτες ή επιχειρήσεις (συγκριτικά με το ποσοστό που θα μπορούσαμε να πούμε ότι κρατεί το κράτος).

Οι αρχές του Φρίντμαν παρουσιάστηκαν στο διάσημο ευαγγέλιο του νεοφιλελευθερισμού, "Καπιταλισμός και Ελευθερία". Εκεί παρουσίασε το περίφημο τρίπτυχο της θεωρίας του:

- Πρώτον: **απορρύθμιση**. Οι κυβερνήσεις πρέπει να καταργήσουν όλες τις νομοθετικές διατάξεις και όλους τους κανόνες, οι οποίοι εμποδίζουν με οποιονδήποτε τρόπο τη μεγιστοποίηση των κερδών και τη συσσώρευσή τους.
- Δεύτερον: **κατάλυση**. Οι κυβερνήσεις οφείλουν να καταλύσουν την έννοια του "κοινωνικού κράτους", περικόπτοντας κάθε χρηματοδότηση οποιουδήποτε κοινωνικού προγράμματος, ώστε να εξαφανιστούν όλες οι παρεμβάσεις, οι οποίες δημιουργούν στρεβλώσεις στην αγορά και εμποδίζουν την επίτευξη του μέγιστου κέρδους.
- Τρίτον: **ιδιωτικοποιήσεις**. Το κράτος οφείλει να μεταβιβάσει ολόκληρη τη δημόσια περιουσία σε ιδιώτες, επειδή μόνον έτσι μπορεί να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή αξιοποίηση αυτής της περιουσίας και το μέγιστο κέρδος από την εκμετάλλευσή της.

Το 1989, ο αμερικανός Τζον Ουίλιαμσον, προτείνει να συνοψιστούν οι βασικές θέσεις των νεοφιλελεύθερων οικονομολόγων και να κωδικοποιηθεί η πολιτική εφαρμογή τους σε μια λίστα δέκα προτάσεων. Αυτό το σύνολο μέτρων έμελλε να γίνει γνωστό ως «Συναίνεση της Ουάσιγκτον». Συγκεκριμένα το σύνολο των μέτρων αυτών αποτελούσε την παρακάτω λίστα (Williamson, 2004) που έπρεπε να ακολουθήσουν οι κυβερνήσεις:

- Έλεγχος σε επίπεδο δημοσίου χρέους.
- Επαναπροσδιορισμός των προτεραιοτήτων σε επίπεδο δημοσίων δαπανών.
- Φορολογική μεταρρύθμιση (μείωση του φόρου εισοδήματος).
- Απελευθέρωση των επιτοκίων.
- Υιοθέτηση ανταγωνιστικών τιμών συναλλάγματος.
- Απελευθέρωση των διεθνών εμπορικών συναλλαγών.
- Απελευθέρωση των άμεσων ξένων επενδύσεων.
- Ιδιωτικοποίηση των δημοσίων εταιρειών και του δημοσίου τομέα.
- Απελευθέρωση των αγορών και μείωση των φορολογικών δασμών.
- Μετοχοποίηση των τίτλων ιδιοκτησίας.

Σκοπός του Williamson ήταν να κωδικοποιήσει εκείνο το μέρος της νεοφιλελεύθερης ανάλυσης και των προτάσεων πολιτικής που έχουν γίνει κοινά αποδεκτοί στο πλαίσιο της θεωρίας της ανάπτυξης.

Ο Williamson υποστήριξε ότι υπάρχουν τρεις μεγάλες ιδέες πίσω από τη συναίνεση της Ουάσιγκτον: η μακροοικονομική πειθαρχία, η οικονομία της αγοράς και το άνοιγμα της οικονομίας (τουλάχιστον για το εμπόριο και τις ξένες άμεσες επενδύσεις).

Η «Συναίνεση της Ουάσιγκτον» έχει πλεονεκτήματα αλλά ταυτόχρονα χαρακτηρίζεται και από ανεπάρκειες με την εκδοχή της που εφαρμόστηκε στις αναπτυγμένες χώρες.

Μεσοπρόθεσμα στήριξε την κερδοφορία του κεφαλαίου με την παροχή των νέων πεδίων για την επένδυση, μειώνοντας το μισθολογικό και μη-μισθολογικό κόστος και εκκαθαρίζοντας την οικονομία από μη-βιώσιμα ατομικά κεφάλαια.

Αφ' ετέρου, με το να δώσει υπερβολική έμφαση στον ρόλο του ανταγωνισμού περιέπεσε στην αφελή πεποίθηση ότι απλά και μόνο η αυθόρμητη δράση των ατομικών κεφαλαίων θα αρκούσε για να επαναφέρει την κεφαλαιοκρατική οικονομία σε μία νέα «χρυσή εποχή» της συσσώρευσης.

Έτσι παραγνώρισε ότι υπάρχουν σημαντικές αντιφάσεις μεταξύ των ατομικών και των συλλογικών συμφερόντων και γι' αυτόν το λόγο ο ρόλος του κράτους είναι απαραίτητος. Περαιτέρω, το εύρος και το βάθος της αναδιάρθρωσης που απαιτείται για να ξεπεραστεί η

δομική κρίση χρειάζεται πολύ περισσότερα πράγματα από την αυθόρμητη δράση των δυνάμεων αγοράς.

2.2. ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗ«ΣΥΝΑΙΝΕΣΗ ΤΗΣ ΟΥΑΣΙΝΓΚΤΟΝ»

Οι παρακάτω συμπεριλαμβάνουν το θεωρητικό οικοδόμημα, στο οποίο στηρίζονται οι αντιλήψεις και οι πεποιθήσεις των νεοφιλελεύθερων. Τις ίδιες αρχές επικαλούνται και οι επικριτές του νεοφιλελεύθερου κινήματος, σχολιάζοντας την ανεπάρκεια του θεωρητικού πλαισίου του νεοφιλελευθερισμού. Στην παρούσα ενότητα αναλύονται τα χαρακτηριστικά και οι έννοιες των βασικών αρχών του νεοφιλελευθερισμού όπως διατυπώθηκαν στην «συναίνεση της Ουάσιγκτον»

Γίνεται μια προσπάθεια να αποσαφηνιστούν οι παραπάνω αρχές, ώστε να γίνει περισσότερο κατανοητός ο στόχος τους σύμφωνα με την νεοφιλελεύθερη προσέγγιση.

2.2.1.ΕΛΕΓΧΟΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΕΟΥΣ

Η πρώτη αρχή αναφέρεται στην ανάγκη των κρατών να εξορθολογήσουν τα δημοσιονομικά τους. Σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους τα κράτη θα πρέπει να περιορίσουν τις δημόσιες δαπάνες τους σε τέτοιο σημείο ώστε το δημόσιο χρέος τους να είναι διαχειριστικό.

Αποτελεί χαρακτηριστικό των κυβερνήσεων η τακτική να φορολογούν ή να δανειζονται για να προσφέρουν κοινωνικές παροχές στον λαό, ώστε να χρηματοδοτούν τις δημόσιες δαπάνες. Στις περιπτώσεις όμως που τα φορολογικά έσοδα ενός κράτους δεν επαρκούν για να καλυφθούν οι δημόσιες δαπάνες δημιουργούνται ελλείμματα στον κρατικό προϋπολογισμό. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τα κράτη να οδηγούνται σε δανεισμό για να καλύψουν αυτά τα ελλείμματα (Χατζής, 2004).

Από τη σκοπιά τους λοιπόν οι φιλελεύθεροι θεωρούν ότι θα πρέπει να γίνει έλεγχος και να περιοριστεί το δημόσιο χρέος. Αφού κάθε αύξηση των δημοσίων δαπανών σημαίνει αύξηση του χρέους και των ελλειμμάτων.

Το δημόσιο χρέος μειώνεται γενικά με τέσσερεις τρόπους. Είτε με διαγραφή μέρους του μονομερώς ή συναινετικά, είτε με αύξηση του πληθωρισμού (που μειώνει την πραγματική αξία του και ευνοεί το δανειζόμενο), είτε με ιδιωτικοποιήσεις που χρηματοδοτούν την

αποπληρωμή του, είτε με σταδιακή αποπληρωμή του από τα δημόσια έσοδα. Σύμφωνα με την αρχή αυτή το κράτος θα πρέπει να επιδείξει φορολογική πολιτική πειθαρχία και έλεγχος του δημόσιου χρέους μέσω ισοσκελισμένων προϋπολογισμών.

2.2.2.ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΩΝ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ.

Σύμφωνα με την αρχή αυτή τα νεοφιλελεύθερα κράτη θα πρέπει να επαναπροσδιορίσουν τις προτεραιότητες των δημοσίων δαπανών. Αυτό ουσιαστικά παραπέμπει στην βασική αρχή του νεοφιλελευθερισμού για τον περιορισμό του κράτους.

Γενικότερα οι νεοφιλελεύθεροι πιστεύουν πως κάποιες υπηρεσίες δε χρειάζεται να παρέχονται από το κράτος, επομένως θα πρέπει να μειωθεί η χρηματοδότηση τους. Ο επαναπροσδιορισμός των προτεραιοτήτων έχει άμεση σχέση και με τις υπόλοιπες αρχές, όπως για παράδειγμα τη μείωση του δημοσίου χρέους. Οι Νεοφιλελεύθεροι θεωρούν πως το κράτος θα πρέπει να προχωρήσει σε ένα σχεδιασμό, όπου θα καθοριστούν οι προτεραιότητες του.

Οι περιορισμένες τώρα πια δημόσιες δαπάνες θα πρέπει να κατευθυνθούν προς τομείς που θα καλύπτουν το κόστος τους (ενδεχομένως και μέσω της επιβολής αντισταθμιστικών πληρωμών) και που θα υποστηρίζουν την επιχειρηματικότητα του ιδιωτικού τομέα αντί να χρησιμοποιούνται για την πληρωμή δημοσίων έργων και για αναδιανεμητικές πολιτικές.

Ουσιαστικά μέσω της αρχής αυτής οι νεοφιλελεύθεροι θεωρούν πως οι δημόσιες δαπάνες που προορίζονται για τη χρηματοδότηση των κοινωνικών της πολιτικών σε τομείς όπως υγεία, εκπαίδευση, υπηρεσίες κοινής ωφελείας θα πρέπει να περιοριστούν. Οι υπηρεσίες αυτές σύμφωνα με τους ίδιους θα πρέπει να παρέχονται από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Επομένως μια πολιτική προτεραιοτήτων στις δημόσιες δαπάνες κυρίως έχει ως στόχο των περιορισμών των δημοσίων δαπανών. Σε συνδυασμό και με την πρώτη αρχή ουσιαστικά οδηγεί τα κράτη να νοικοκυρέψουν τα οικονομικά τους, μειώνοντας τις δαπάνες, ώστε να μειωθούν τα ελλείμματα και το δημόσιο χρέος να μπορεί να διαχειριστεί.

2.2.3. ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ (ΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΦΟΡΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ).

Οι νεοφιλελεύθεροι δίνουν μεγάλη βαρύτητα στην φορολογική μεταρρύθμιση, διότι μέσω αυτής θεωρούν πως πρέπει να ενισχυθεί η ιδιωτική πρωτοβουλία. Σύμφωνα με τους ίδιους το φορολογικό σύστημα πρέπει να μεταρρυθμιστεί με τρόπο, ώστε να μη πλήττονται

σκληρά τα επιχειρηματικά κέρδη και τα εισοδήματα των ανώτερων στρωμάτων, τα οποία θεωρείται ότι αποτελούν την ατμομηχανή της οικονομίας.

Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή οι υπερβολικές φορολογίες μειώνουν το βιοτικό επίπεδο των πολιτών, στρεβλώνουν την κατανομή των πόρων της οικονομίας και περιορίζουν την οικονομική ανάπτυξη. Στην ουσία ο *Νεοφιλελευθερισμός* θέτει ως κεντρική του επιδίωξη την οικονομική «ανάπτυξη» και «αποδοτικότητα».

Οι νεοφιλελεύθεροι θεωρούν ότι θα πρέπει να υπάρξει φορολογική μεταρρύθμιση, με μείωση τόσο του αφορολόγητου ορίου των ιδιωτών όσο και των φόρων, που επιβαρύνουν την παραγωγή και τις επενδύσεις, ούτως ώστε να εξομαλυνθεί η φορολογική καμπύλη (δηλαδή, να μειωθούν οι φόροι στα υψηλά εισοδήματα και να αυξηθούν στα χαμηλά).Εν τέλει, οι περιορισμένες δημόσιες δαπάνες θα μπορούν να καλυφθούν με λιγότερους φόρους.

Από την άλλη σύμφωνα με τους επικριτές τους, οι νεοφιλελεύθεροι θεωρούν απαραίτητη τη μείωση των οποιωνδήποτε κυβερνητικών ρυθμίσεων, οι οποίες μπορούν να ελαχιστοποιήσουν τα κέρδη, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας του περιβάλλοντος και της ασφάλειας στην εργασία (Harvey, 2005).

2.2.4. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΤΟΚΙΩΝ.

Σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους η λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος πρέπει να απελευθερωθεί από το κρατικά δεσμά και δικαιώματα και να αφηθεί στην ελεύθερη λειτουργία των δυνάμεων αγοράς. Κατά συνέπεια, και το επιτόκιο θα πρέπει να καθορίζεται λίγο πολύ ανταγωνιστικά.

Και αυτό διότι, το χρηματοπιστωτικό σύστημα, δεν είναι ένας απλός θεατής της διαδικασίας της βιομηχανικής και οικονομικής ανάπτυξης, αλλά συμβάλλει θετικά και την προωθεί.

Σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους, η μεταρρύθμιση του χρηματοπιστωτικού συστήματος σε πολλές από τις αναπτυσσόμενες χώρες είναι απαραίτητη για να βελτιωθεί η αποτελεσματικότητά του και να δημιουργηθούν νέες αγορές, ώστε να υπηρετηθούν καλύτερα οι ανάγκες της πραγματικής οικονομίας (Carpio1994).

Ειδικότερα, θεωρείται ότι οι διοικητικοί περιορισμοί που επιβάλλονται στο χρηματοπιστωτικό σύστημα, όπως είναι οι διοικητικοί περιορισμοί στις τράπεζες, τα ανώτατα

όρια των επιτοκίων, οι υποχρεωτικές δεσμεύσεις και οι επενδύσεις, οι εξειδικευμένοι έλεγχοι και κανόνες του πιστωτικού συστήματος, οι ποσοτικοί περιορισμοί στις πιστώσεις, κ.λπ., είναι επιζήμιοι για την αποτελεσματικότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος και της οικονομίας γενικότερα (Βορίδης, 1995).

Η συνταγή της πολιτικής για την απελευθέρωση του εγχώριου χρηματοοικονομικού συστήματος στοχεύει στη δημιουργία ενός συστήματος προσανατολισμένο στην αγορά. Ουσιαστικά η συνταγή αυτή αποβλέπει στο:

- να καθορίζονται τα επιτόκια από τις συνθήκες της αγοράς, άρα να μην υπάρχουν περιορισμοί στα επιτόκια χορηγήσεων και καταθέσεων (απελευθέρωση επιτοκίων), και
- να περιοριστούν οι ποσοτικοί έλεγχοι (π.χ έλεγχος πιστώσεων), ώστε να μπορούν οι διαμεσολαβητικοί οργανισμοί να διαχειρίζονται με μεγαλύτερη ελευθερία τον ισολογισμό τους (πιστωτική απελευθέρωση).

2.2.5.ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΩΝ ΤΙΜΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΟΣ.

Και η αρχή αυτή, βασίζεται στην υπόθεση της ελεύθερης αγοράς και στην ισορροπία που θα επέλθει, αφού η αγορά σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους έχει την ικανότητα να αυτορυθμίζεται. Σύμφωνα με τη θεωρία των συναλλαγματικών ισοτιμιών η αξία κάθε νομίσματος βρίσκεται συνέχεια σε κίνηση και εξαρτάται από την ισοτιμία του με άλλες νομισματικές αξίες. Το εύρος της προσφοράς και της ζήτησης σ' ένα νόμισμα διαμορφώνει και την ισοτιμία του με τις άλλες ισοτιμίες.

Οι διεθνείς συναλλαγματικές ισοτιμίες είναι σημαντικές καθώς καθορίζουν τους όρους σύμφωνα με τους οποίους πραγματοποιείται το διεθνές εμπόριο ενώ παράλληλα διαμορφώνουν τις δημοσιονομικές εξελίξεις σε μακροοικονομικό επίπεδο. Η διακύμανση της αξίας ενός νομίσματος εξελίσσεται ανάλογα με τις εξελίξεις στην τοπική οικονομία αλλά και με τις παγκόσμιες οικονομικές εξελίξεις.

Σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους οι διεθνείς οικονομικές συναλλαγές και πρώτιστα, η συναλλαγματική ισοτιμία του νομίσματος πρέπει να προσδιορίζεται σύμφωνα με τους κανόνες της αγοράς και όχι από τις κρατικές πολιτικές.

2.2.6. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ.

Σύμφωνα με τους Hayek και Friedman, η αγορά εξασφαλίζει την σωστή κατανομή των διαθέσιμων πόρων, ανεξάρτητα από το ποιο είναι το αποτέλεσμα της κατανομής, εφόσον δε γνωρίζουμε ποια είναι η βέλτιστη κατανομή.

Οι υποστηρικτές του ελεύθερου εμπορίου επισημαίνουν ότι οι οικονομικές θεωρίες για συγκριτικό πλεονέκτημα υποδεικνύουν, ότι το ελεύθερο εμπόριο οδηγεί σε πιο αποτελεσματική κατανομή του πλούτου, με όφελος για όλες τις χώρες που μετέχουν στο εμπόριο.

Γενικά, σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, το ελεύθερο εμπόριο οδηγεί σε χαμηλότερες τιμές, χαμηλότερη ανεργία και υψηλότερη αποδοτικότητα.

Ορισμένοι βέβαια έχουν εκφράσει την άποψη, ότι η παγκοσμιοποίηση είναι ταυτόχρονα αναπόφευκτη συνέπεια αλλά και αιτία του νεοφιλελευθερισμού, η οποία συνίσταται κυρίως στην απελευθέρωση των αγορών κεφαλαίου και στην κατάργηση δασμών και ρυθμιστικών ελέγχων στις διεθνείς αγορές, με αποτέλεσμα την υπερσυγκέντρωση πλούτου στα χέρια των πιο ανταγωνιστικών πολυεθνικών εταιρειών εις βάρος των επί μέρους τοπικών κοινωνιών (Κουφάρης, 2010).

Από την άλλη είναι και εκείνοι που υποστηρίζουν πως μέσω μια διαρκούς πορείας απορρύθμισης της οικονομίας (δηλαδή κατάργησης των κρατικών ελέγχων) δημιουργείται μια «*χρηματοοικονομική τεχνολογία*» που οδηγείται στα άκρα. Οι εξελίξεις αυτές σε συνδυασμό με τη μη παρέμβαση του κράτους δημιουργεί νέες μορφές και εργαλεία (τιτλοποίηση, subprimes, hedge funds, πιστωτικά παράγωγα) και τεχνικές (shortselling, φαινόμενο μόχλευσης) που ήταν είτε άγνωστα από καιρό ή απαγορευμένα αλλά χάρις στο νεοφιλελευθερισμό ξαναχρησιμοποιούνται (Klein, 2010).

2.2.7. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΑΜΕΣΩΝ ΞΕΝΩΝ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ.

Ως Άμεσες Ξένες Επενδύσεις ορίζονται οι επενδύσεις, οι οποίες συνεπάγονται τη μεταφορά κεφαλαίων, τεχνολογίας και ανθρώπινου δυναμικού σε ξένες χώρες (Παπαγεωργίου, 2003). Συσχετίζονται επί των πλείστων με μια σειρά πλεονεκτημάτων και αναπτυξιακών επιδράσεων τόσο για τις χώρες υποδοχής όσο και προέλευσης αυτών. Το φαινόμενο των ξένων άμεσων επενδύσεων συνδέεται συνήθως με την έννοια της πολυεθνικής επιχείρησης και

δραστηριότητας Η εγχώρια βιομηχανία ενισχύεται από τις θετικές δευτερεύουσες επιπτώσεις της συνεργασίας πολυεθνικών με τις εγχώριες επιχειρήσεις.

Οι ξένες άμεσες επενδύσεις αποτελούν κινήσεις μακροπρόθεσμης στρατηγικής των επιχειρήσεων και είναι ιδιαίτερα δεσμευτικές. Μέσω αυτών οι πολυεθνικές εταιρείες ασκούν έλεγχο στις παραγωγικές δραστηριότητες των θυγατρικών τους, ενώ παράλληλα μεταφέρουν κάποια άυλα, κυρίως περιουσιακά τους στοιχεία σε αυτές. Σκοπός των ξένων άμεσων επενδύσεων είναι συνήθως η διεύρυνση των πωλήσεων ή η μείωση του κόστους παραγωγής.

Σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους δεν πρέπει να δημιουργούνται εμπόδια στις άμεσες ξένες επενδύσεις αλλά αντιθέτως να ενθαρρύνονται. Στόχος είναι να ενισχυθεί η ιδιωτική πρωτοβουλία και επιχειρηματικότητα από όπου και αν προέρχεται, αφού ο ιδιωτικός τομέας θα οδηγήσει σε ανάπτυξη και αύξηση του βιοτικού επιπέδου.

2.2.8.ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΤΟΜΕΑ.

Βασικός στόχος ενός Νεοφιλελεύθερου προγράμματος, είναι η μείωση του οικονομικού ρόλου του κράτους, η οποία προτείνεται να γίνει με αποσύνδεση από το κράτος, των τομέων της οικονομίας που παραδοσιακά ανήκαν σ' αυτό, όπως η παιδεία, η υγεία, οι μεταφορές, τα δημόσια έργα, οι υποδομές, η ενέργεια, η στρατιωτική βιομηχανία κλπ. Σύμφωνα με τον κύριο εκφραστή του Νεοφιλελευθερισμού, Milton Friedman, μόνο οι δυνάμεις καταστολής πρέπει να παραμείνουν στην άμεση σφαίρα επιρροής του κράτους.

Ουσιαστικά η νεοφιλελεύθερη φιλοσοφία υποστηρίζει ότι οποιοδήποτε αγαθό ή υπηρεσία μπορεί να προσφέρει ο ιδιωτικός τομέας δεν πρέπει να το αναλαμβάνει ο δημόσιος τομέας και να το επιβαρύνεται ο φορολογούμενος.

Επιπλέον, ο ιδιωτικός τομέας μπορεί να παράγει προϊόντα και υπηρεσίες με καλύτερη ποιότητα και χαμηλότερο κόστος, δεδομένου ότι λειτουργεί υγιής ανταγωνισμός και ότι ασκείται επαρκής και αποτελεσματικός έλεγχος από την πολιτεία.

Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις όπου ο ιδιωτικός τομέας δεν επιθυμεί ή αποτυγχάνει να προσφέρει κάποιες βασικές υπηρεσίες, όπως για παράδειγμα εθνική ασφάλεια, αστυνόμευση και ασφάλεια των πολιτών, απονομή δικαιοσύνης, έκδοση διαβατηρίων και πιστοποιητικών, υπηρεσίες ελέγχου της οικονομικής δραστηριότητας κ.λπ. Σύμφωνα με τους

νεοφιλελεύθερους, ό,τι δεν μπορεί να παράγει ο ιδιωτικός τομέας, είναι ευθύνη του κράτους να το παράγει.

2.2.9. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ ΚΑΙ ΜΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΑΣΜΩΝ.

Το σύστημα της ελεύθερης αγοράς ευνοεί μικρό δημόσιο τομέα, χαμηλές δημόσιες δαπάνες για να είναι χαμηλές και οι φορολογίες, μηδαμινά δημοσιονομικά ελλείμματα για να μην χρειάζεται να δανείζεται η χώρα, και χαμηλό δημόσιο χρέος ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος.

Σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους, ελευθερώνοντας τις επιχειρήσεις από οποιουδήποτε θεσμούς, που επιβάλλονται από την κυβέρνηση επιδιώκεται μεγαλύτερη ελευθερία στο διεθνές εμπόριο. Επιπλέον οι νεοφιλελεύθεροι θεωρούν, πως δεν πρέπει να υπάρχουν έλεγχοι τιμών και γενικά να υπάρχει ολοκληρωτική ελευθερία στη μετακίνηση κεφαλαίου, προϊόντων και υπηρεσιών. Τα προστατευτικά μέτρα θα έπρεπε να καταργηθούν και να καθιερωθεί το ελεύθερο εμπόριο. Επίσης, έπρεπε να εξασφαλιστεί η ελεύθερη διεθνής μετακίνηση των κεφαλαιακών επενδύσεων (Χατζής, 2004).

Η προοδευτική απελευθέρωση των διασυνοριακών κεφαλαιακών ροών, σε συνδυασμό με τη βελτίωση των πρακτικών διαπραγμάτευσης και εκκαθάρισης και την ταχεία εξέλιξη της τεχνολογίας, θα οδηγήσουν στην επέκταση του όγκου των συναλλαγματικών συναλλαγών.

Ακόμα και η αγορά εργασίας αποτελεί τον κύριο στόχο της πολιτικής απελευθέρωσης των αγορών. Έτσι, πολλοί σημαντικοί έλεγχοι εξαλείφονται και άλλοι τροποποιούνται δραστικά με ρητό στόχο να γίνει η αγορά εργασίας περισσότερο «ελαστική», δηλαδή να προσαρμόζεται στις συνθήκες της αγοράς.

Οι πολιτικές αυτές περιλαμβάνουν πάνω απ' όλα απελευθέρωση της αγοράς και κατάργηση κάθε προστατευτισμού, παράλληλα με σημαντική μείωση της φορολογίας, εκτεταμένες αποκρατικοποιήσεις και διαρθρωτικές αλλαγές.

Σύμφωνα με αυτήν την αρχή κράτος δεν μπορεί να ξεπεράσει την ελεύθερη άρα και να την αντικαταστήσει. Αλλά και η ελεύθερη αγορά και κάθε οικονομική δραστηριότητα στηρίζεται σε ένα ισχυρό κράτος, το οποίο όμως θα έχει σαφώς περιορισμένο ρόλο (όπου και θα εξαντλείται η ισχύς του).

Έτσι, ο ρόλος του κράτους είναι τριπλός:

- (α) επίτευξη εσωτερικής ασφάλειας και αποτροπή εξωτερικών απειλών,
- (β) παροχή θεσμικού πλαισίου και απαραίτητων υποδομών για την οικονομική ανάπτυξη, και
- (γ) δημιουργία δικτύου ασφαλείας και προστασίας για τους πραγματικά αδύναμους να ανταποκριθούν στις συνθήκες της ελεύθερης αγοράς.

Δηλαδή οι πολιτικές αυτές, συνοδεύονται επίσης από ένα θεμελιώδη θεσμικό εκσυγχρονισμό, που αποτελεί τον κυριότερο παράγοντα διασφάλισης της οικονομικής ανάπτυξης και της διεθνούς ανταγωνιστικότητας.

2.2.10. ΜΕΤΟΧΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΤΙΤΛΩΝ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Οι νεοφιλελεύθεροι υποστηρίζουν τη μετοχοποίηση των περιουσιακών στοιχείων με παράλληλη μείωση της κρατικής προστασίας στην ιδιωτική περιουσία. Αποσκοπούν στη δημιουργία ενός ασφαλούς περιβάλλοντος σε ότι αφορά τα δικαιώματα ιδιοκτησίας.

Η απόσυρση του κράτους από την οικονομία απαιτεί, επίσης, την ιδιωτικοποίηση όλων των δραστηριοτήτων και των επιχειρήσεων που ήταν διευθυνόμενες και ιδιόκτητες από το κράτος, τον περιορισμό σε ένα ελάχιστο όλων των κρατικών κανονισμών και την παροχή επαρκών εγγυήσεων, ότι δε θα υπάρχουν οποιεσδήποτε παραβιάσεις των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας.

Οι ιδιωτικοποιήσεις σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους είναι σημαντικές όχι μόνο επειδή περιορίζουν τον όγκο του δημόσιου τομέα, αλλά και επειδή δημιουργούν νέες δυνατότητες για το ιδιωτικό κεφάλαιο.

3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύμφωνα με τις αρχές του νεοφιλελευθερισμού το κράτος θα πρέπει να περιορίσει την παρουσία του ακόμη και σε βασικούς τομείς και σε τομείς, όπως η εθνική άμυνα, η ασφάλεια, η υγεία, με ανάθεση των σχετικών υπηρεσιών σε ιδιώτες. Όλοι αυτοί οι τομείς χρηματοδοτούνται από το κράτος. Τα έσοδα του προϋπολογισμού του κράτους προκύπτουν από τη φορολογία είτε από τους έμμεσους φόρους, είτε από τους φόρους εισοδήματος φυσικών προσώπων και εταιρειών.

Ο νεοφιλελευθερισμός εκτός από τη βασική του αρχή, για το μειωμένο ρόλο του κράτους, εκφράζει και ένα σύνολο αντιλήψεων ως προς τη φορολόγηση και την αναδιανομή των εσόδων του κράτους. Σύμφωνα με τον νεοφιλελευθερισμό, το κράτος δεν επιτρέπεται να αναλαμβάνει οποιαδήποτε δραστηριότητα επειδή η ιδιωτική πρωτοβουλία μπορεί να τα καταφέρει καλύτερα παντού. Αλλά, ακόμη και στις περιπτώσεις όπου ενδέχεται να παρατηρηθούν "*αποκλίσεις από την τελειότητα*", οι αγορές έχουν τη δυνατότητα της διόρθωσης μέσω αυτορρύθμισης και οποιαδήποτε κρατική παρέμβαση κάνει τα πράγματα χειρότερα.

Προτού όμως γίνει η εισαγωγή αυτών των αντιλήψεων, είναι αναγκαίο να παρατεθούν κάποιες βασικές έννοιες για τη φορολογία, φυσικών προσώπων και εταιρειών.

3.2. ΦΟΡΟΙ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

Ο φόρος είναι μια υποχρέωση του πολίτη απέναντι στο κράτος. Οι υποχρεωτικές εισφορές ονομάζονται συνήθως φόροι. Ένα κράτος για να εφαρμόσει τις πολιτικές του χρειάζεται χρηματικούς πόρους, τους οποίους τους αποκτά από τη φορολογία. Γι' αυτό ίσως λένε, ότι ο φόρος είναι το βασικό στοιχείο κυριαρχίας μιας χώρας.

Σύμφωνα με το Γάλλο οικονομολόγο **Gaston Zeze**, ο φόρος αποτελεί μια αναγκαστική εισφορά που καταβάλλεται από τους πολίτες, χωρίς ειδική αντιπαροχή και εισπράττεται από το κράτος, ώστε να καλυφθούν οι δημόσιες δαπάνες (Αναστόπουλος και Φορτσάκης, 2003).

Η αντιπαροχή δεν είναι ειδική αλλά γενική, διότι οι φόροι δίνουν τη δυνατότητα στο κράτος να διασφαλίσει και να διαμορφώσει το βιοτικό επίπεδο των πολιτών. Όλα αυτά βέβαια, εφόσον οι χρηματικοί αυτοί πόροι χρησιμοποιηθούν ορθώς (Βελέντζας, 2004).

Το φορολογικό σύστημα διαφοροποιείται ανάλογα με τους σκοπούς που επιδιώκει το κράτος στα πλαίσια της παρεμβατικής πολιτικής του στην οικονομία. Η φορολογία αποτελεί τη σημαντικότερη πηγή κρατικών εσόδων ο αντικειμενικός της όμως σκοπός είναι τριπλός (Γεωργακόπουλος, Πάσχος, 2003).

3.2.1. Η ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ

Οι φόροι χρηματοδοτούν ένα πολύ μεγάλο μέρος των κυβερνητικών δαπανών. Παρά τα παράπονα των πολιτών για την υψηλή φορολόγηση, έρευνες έχουν δείξει ότι οι κάτοικοι στις πιο ανεπτυγμένες χώρες πληρώνουν περισσότερους φόρους.

Η φορολογία είναι μείζονος σημασίας παγκοσμίως, και ειδικά στις πιο ανεπτυγμένες χώρες, αφού εξασφαλίζει συνήθως περισσότερο από το 90% των εσόδων του κράτους. Επομένως, το να πληρώνεις φόρους ίσως να είναι και για καλό. Όπως είπε και ο Oliver Wendel Holmes⁵, *‘οι φόροι είναι αυτό που πληρώνουμε για τον πολιτισμό’*.

Ίσως εδώ θα ταίριαζε αυτό που είχε πει ο Άνταμ Σμιθ (1776) στο μεγαλοπρεπές έργο του *Ο Πλούτος των Εθνών* *‘κάθε φόρος, όμως, είναι γι’ αυτόν που τον πληρώνει παράσημο, όχι σκλαβιάς, αλλά ελευθερίας’*. Για το λόγο αυτό, αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό αντικείμενο μελέτης, με το οποίο ασχολούνται πέραν της οικονομικής κι άλλες επιστήμες, όπως π.χ. η νομική επιστήμη, η πολιτική επιστήμη, η διοικητική επιστήμη κ.ά.

3.2.2. Η ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η οικονομική ανάπτυξη έχει νόημα μόνο εάν συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας της ζωής μας. Γι’ αυτό, σε περιόδους οικονομικής κρίσης η φορολογία εκπληρώνει και οικονομικούς σκοπούς. Ενδεικτικά, σε περίοδο αύξησης των πετρελαιοειδών, η κυβέρνηση μπορεί να λάβει απόφαση για μείωση του φόρου που εμπεριέχεται σε αυτά τα προϊόντα, ώστε να πετύχει η συγκράτηση του πληθωρισμού.

⁵ Oliver Wendel Holmes (29, Αύγ. 1809 - 7 Οκτ, 1894) ήταν ένας Αμερικανός γιατρός, ποιητής , καθηγητής , λέκτορας και συγγραφέας με έδρα τη Βοστώνη . Τα πιο διάσημα έργα πεζογραφίας του είναι η σειρά "Πρωινό τραπέζι" .

Αλλά και σε περιόδους επενδυτικής ύφεσης μπορεί η κυβέρνηση να δώσει φορολογικές ελαφρύνσεις, δίνοντας περισσότερη ώθηση στις επενδύσεις. Όμως θα μπορούσε να συμβεί και το αντίθετο, δηλαδή η κυβέρνηση να επιβάλλει επιπλέον φορολογία στους πολίτες, για να ενισχυθεί π.χ. η εθνική άμυνα ή γενικότερα για να χρηματοδοτήσει τις κρατικές δαπάνες.

3.2.3. Η ΑΝΑΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΠΛΟΥΤΟΥ

Πέραν από τους οικονομικούς, η φορολογία μπορεί να εκπληρώνει και κοινωνικούς σκοπούς. Ο κοινωνικός ρόλος της φορολογίας έχει ως στόχο την καταπολέμηση της οικονομικής ανισότητας για τις διάφορες κοινωνικές τάξεις. Πιο αναλυτικά, ο φόρος θα πρέπει, σύμφωνα με την *αρχή της ικανότητας πληρωμής*, να σχετίζεται με έναν από τους τρεις βασικούς τρόπους:

❖ Προοδευτικός

Τα υψηλότερα εισοδήματα να φορολογούνται περισσότερο αναλογικά από τα χαμηλότερα εισοδήματα. Στην ουσία υπάρχουν κλίμακες φορολογικής επιβάρυνσης σύμφωνα με το εισόδημα του κάθε πολίτη. Στα μεγαλύτερα εισοδήματα αντιστοιχούν μεγαλύτερα ποσοστά φορολογίας σε σχέση με τα μικρότερα εισοδήματα.

Στην περίπτωση αυτή, ο φόρος θα πρέπει να είναι προοδευτικός, ώστε να ελαφρύνει φορολογικά τους οικονομικά ασθενέστερους. Έτσι, οι κυβερνήσεις δίνουν τις φορολογικές ελαφρύνσεις στα λαϊκά στρώματα, που το έχουν ανάγκη, επιβαρύνοντας τους ισχυρότερους οικονομικά (Byrns, 2003). Η προοδευτική φορολογία αποτελεί το κλασικό μέσο για την ανακατανομή του εισοδήματος.

❖ Αναλογικός

Οι φόροι αυτοί είναι ένα σταθερό ποσοστό του εισοδήματος των πολιτών. Ο τρόπος της συγκεκριμένης δεν εξαρτάται από το ύψος του εισοδήματος.

❖ Να έχει Φθίνουσα Κλίμακα

Ένας φόρος έχει φθίνουσα κλίμακα εάν το ποσοστό του εισοδήματος που πληρώνεται μειώνεται καθώς αυξάνεται το εισόδημα. Ουσιαστικά η συγκεκριμένη μορφή φορολόγησης στοχεύει στην ενίσχυση της παραγωγής και της επένδυσης. Με αυτόν τον τρόπο φορολόγησης ενισχύονται τα υψηλά εισοδήματα.

3.3. ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

3.3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένας από τους σκοπούς της φορολογίας είναι η κάλυψη των δημοσίων δαπανών εύλογα όμως δημιουργείται το εξής ερώτημα: *‘Πώς θα επιβληθεί η φορολογία ,όταν εφαρμόζεται η οικονομική έκφραση του νεοφιλελευθερισμού;’*

Στο βιβλίο του, ο Πλούτος των Εθνών, ο Άνταμ Σμιθ είπε, ότι για να υπάρχει αποτελεσματικότητα στη φορολογία θα πρέπει οι φόροι να είναι αναπόφευκτοι και το κόστος συλλογής θα πρέπει να ελαχιστοποιείται σε σχέση με τη φορολογική απόδοση.

Ωστόσο η φορολογία με βάση τον νεοφιλελευθερισμό διαφέρει από τον κλασικό της ορισμό. Σύμφωνα με την ιδεολογία αυτή, οι φόροι θα πρέπει να μειωθούν, αφού το κράτος έχει αποσυνδεθεί από την οικονομική επιχειρηματικότητα. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με τις δέκα εντολές, που προέκυψαν από τη «Συναίνεση της Ουάσινγκτον» και είναι συγκεντρωμένες οι βασικές θέσεις του νεοφιλελευθερισμού, αναφέρονται δυο προτάσεις σε σχέση με τη φορολογία:

❖ Φορολογική μεταρρύθμιση (μείωση του φόρου εισοδήματος)

Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή το κράτος θα πρέπει να αφαιρέσει φόρους και επιβαρύνσεις επί του κεφαλαίου. Η κρατική παρέμβαση δεν πρέπει ποτέ να αμφισβητήσει το δικαίωμα του ιδιωτικού κεφαλαίου να αναπτύσσει το επιχειρεί, να αυξάνει την αξία των μετοχών, να αποδίδει μερίσματα και να ανταμείβει τους λειτουργούς του με τεράστιους μισθούς, προνόμια και μπόνους.

Οι κυβερνήσεις θα έπρεπε να αποφασίζουν για τις δαπάνες τους ανάλογα με το πώς θέλουν να επηρεάσουν την ενεργό ζήτηση στις οικονομίες τους. Οι φόροι θα πρέπει να κάνουν το λιγότερο κακό στην οικονομική αποτελεσματικότητα.

Σύμφωνα με τον νεοφιλελευθερισμό αποτελεί επιτακτική ανάγκη, λοιπόν, να προωθούνται οι φορολογικές μεταρρυθμίσεις, εφόσον σχεδόν όλα θα αποτελούν αρμοδιότητα των πολιτών. Να παρέχεται η οριζόντια, κάθετη και δίκαιη αναδιανομή μεταξύ των γενεών και προπάντων η ελαχιστοποίηση της πολυπλοκότητας του φορολογικού συστήματος (Williamson, 2004).

Επικριτές του νεοφιλελευθερισμού υποστηρίζουν πως οι συγκεκριμένες μεταρρυθμίσεις έρχονται να πλήξουν τα χαμηλά εισοδήματα, κάνοντας τους φτωχούς πτωχότερους και τους πλούσιους πλουσιότερους.

Ωστόσο ο Μίλτον Φρίντμαν υπήρξε ένας από τους εισηγητές του Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος με τη μορφή της αρνητικής φορολόγησης. Διαπίστωσε ότι το «κοινωνικό κράτος» με τη σημερινή μορφή του παράγει πολλή γραφειοκρατία, με αποτέλεσμα τα κονδύλια του προϋπολογισμού αντί να βοηθούν τους ασθενέστερους, χρηματοδοτούν τους γραφειοκράτες. Έτσι, πρότεινε ένα απλούστερο σύστημα επιδότησης όσων έχουν χρεία κρατικής μέριμνας, διά του έτσι κι αλλιώς υπαρκτού μηχανισμού της φορολογίας.

Πρότεινε την υιοθέτηση του ελάχιστου εισοδήματος διαβίωσης. Αντί το κράτος να έχει απλώς ένα αφορολόγητο ποσό εισοδήματος και να βοηθά δι' άλλων μηχανισμών όσους βρίσκονται χαμηλότερα απ' αυτό, πρότεινε την απλή λύση της πληρωμής όσων βρίσκονται κάτω απ' αυτό το όριο. Αν δηλαδή το αφορολόγητο είναι στα 10.000 και κάποια οικογένεια έχει εισόδημα 9.000 ευρώ τότε το κράτος πρέπει να τους δώσει 1.000 ευρώ.

❖ **Απελευθέρωση των αγορών και μείωση των φορολογικών δασμών**

Σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους το κράτος δεν πρέπει να επεμβαίνει στο εμπόριο και στις συναλλαγές μεταξύ των χωρών. Επιπλέον θα πρέπει να μειώσει τους δασμούς και τα εμπόδια εισόδου στην εγχώρια αγορά. Αυτό θα οδηγήσει σε μείωση των εσόδων του κράτους από δασμούς και φόρους στα εισαγωγικά προϊόντα.

Ωστόσο αυτό δεν απασχολεί τους νεοφιλελεύθερους, αφού όπως υποστηρίζουν τα οφέλη από την απελευθέρωση της αγοράς θα είναι μεγαλύτερα για την οικονομία. Επιπλέον η μείωση του ρόλου του κράτους και ο περιορισμός των δαπανών θα οδηγήσει σε μικρότερους προϋπολογισμούς, επομένως δε θα χρειάζονται τα αντίστοιχα έσοδα από τους δασμούς.

3.3.2. Η ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗ

Η μορφή της φορολογικής μεταρρύθμισης, που προωθείται από τους νεοφιλελεύθερους, δείχνει μια μετατόπιση του βάρους της φορολογίας από τους φόρους εισοδήματος στους φόρους κατανάλωσης, δηλαδή την έμμεση φορολογία.

Η νεοφιλελεύθερη φιλοσοφία βασίζεται στη θεωρία των αποτελεσματικών αγορών και στη βέλτιστη φορολογική θεωρία (Optimal Tax Theory). Η βέλτιστη φορολογική θεωρία αναφέρεται στη διαφορική φορολογία της παραγωγής, τη λεγόμενη φορολογία των βέλτιστων

αποτελεσμάτων. Αυτά τα αποτελέσματα, συχνά πλαισιώνεται από τους όρους της οικονομικής αποτελεσματικότητας, όπως ο οδηγός για κατάλληλη κοινωνική πολιτική, έσοδα ή άλλα.

Όσον αφορά στη φορολόγηση των εισοδημάτων οι νεοφιλελεύθεροι υποστηρίζουν τη μείωση της φορολογίας. Η μικρότερη φορολόγηση θα οδηγήσει σύμφωνα με τους ίδιους σε ανάπτυξη παρότι θα μειωθούν τα έσοδα του κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις υποστηρίζουν την ελάττωση του ρόλου του κράτους. Το θέμα του κράτους δεν είναι μονοδιάστατο και πρέπει κανείς να το προσεγγίσει από πολλές πλευρές ώστε να αποδώσει με σαφήνεια τις νεοφιλελεύθερες θεωρίες.

Κάθε χώρα, σε επίπεδο κράτους, εφαρμόζει ένα σύνολο πολιτικών, με τις οποίες παρεμβαίνει στην οικονομία και αποτελούν τα εργαλεία της κρατικής διακυβέρνησης.

Σε μακροοικονομικό επίπεδο, η οικονομική πολιτική διαχωρίζεται σε δυο επιμέρους την δημοσιονομική πολιτική και την νομισματική πολιτική. Οι δυο αυτές πολιτικές αποτελούν εργαλεία με τα οποία κάθε κράτος παρεμβαίνει στην αγορά και στην οικονομία, ώστε να πετύχει κάποιους επιμέρους στόχους. Η νομισματική και δημοσιονομική πολιτική μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να αντισταθμίσει τις μεταβολές αυτές και να σταθεροποιήσει την οικονομία.

Στο τομέα της οικονομίας έχουν αναπτυχθεί αρκετές θεωρίες, που εξετάζουν την επίδραση των μέτρων της δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής στην πραγματική οικονομία. Οι θεωρίες αυτές διαφοροποιούνται ανάλογα με την οικονομική σχολή αυτών που ανέπτυξαν τα θεωρητικά υποδείγματα. Για παράδειγμα, θα μπορούσαν να αναφερθούν οι Κλασικοί, Κεϋνσιανοί, οι Νέο-Κεϋνσιανοί κ.α.

Στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι να αναφερθούν οι βασικές αρχές των νεοφιλελεύθερων όσον αφορά την άσκηση νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής. Ειδικότερα παρουσιάζονται οι θεωρήσεις των νεοφιλελεύθερων αναφορικά με τον ρόλο του κράτους, αναλύοντας όσες περισσότερες πτυχές είναι δυνατόν. Όπως προαναφέρθηκε το κράτος δεν είναι μονοσήμαντο, και στη γενική τους ιδέα οι νεοφιλελεύθεροι θέλουν να το περιορίσουν. Ωστόσο, είναι απαραίτητη μια ουσιαστική επισκόπηση των πεποιθήσεων των νεοφιλελεύθερων όσον αφορά τη λειτουργία και το ρόλο που θα πρέπει να επιτελέσει το κράτος.

4.2. ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΣ

Σύμφωνα με τη θεωρία, το νεοφιλελεύθερο κράτος θα πρέπει να εξασφαλίζει ισχυρά δικαιώματα ατομικής ιδιοκτησίας για τον καθένα, την εφαρμογή του νόμου και τους θεσμούς των αγορών και του ελεύθερου εμπορίου, ώστε να λειτουργούν χωρίς εμπόδια (Harvey, 2005).

Το νεοφιλελεύθερο κράτος είναι ένα προστατευτικό σώμα, που κύριο μέλημα του είναι να διασφαλίσει την ειρήνη και την τάξη και καλείται να δράσει μόνο όταν αυτά απειλούνται. Ο στόχος του αυτός λοιπόν, μπορεί να επιτευχθεί εξασφαλίζοντας για τους πολίτες ισχυρά δικαιώματα ατομικής ιδιοκτησίας με βάση τους νόμους του ελεύθερου εμπορίου.

Καθώς οι αρμοδιότητες του σύμφωνα με τη θεωρία είναι περιορισμένες, είθισται να το αποκαλούν «ελάχιστο κράτος» ή «κράτος τίγρη» ή ακόμα και «κράτος νυχτοφύλακα», αφού λειτουργεί ως φύλακας άγγελος για τους πολίτες. Πιο συγκεκριμένα βασιζόμενοι στο ρεύμα του νεοφιλελευθερισμού, στο κράτος ανατίθενται μόνο τρεις λειτουργίες:

- Η διατήρηση της τάξης στο εσωτερικό του
- Η διασφάλιση της τήρησης των συμβολαίων και των οικειοθελών συμφωνιών μεταξύ των ιδιωτών
- Παροχή υπηρεσιών για την αποφυγή εξωτερικών επιθέσεων

Η κρατική εξουσία περιορίζεται σε αυτές τις δραστηριότητες, διότι οποιαδήποτε άλλη ανήκει στο άτομο. Πιο αναλυτικά, ο θεσμικός του μηχανισμός δεν του επιτρέπει να εμπλακεί σε ζητήματα οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά, ηθικά και άλλα. Η τεράστια μεταβολή όμως της κρατικής εξουσίας ξεκινάει από τότε που ο νεοφιλελευθερισμός άρχισε να πετυχαίνει τους στόχους του.

Το βασικό ουσιαστικό επίτευγμα του νεοφιλελεύθερου κράτους ήταν η αναδιανομή του πλούτου και όχι η δημιουργία. Ο βασικός μηχανισμός δια τον οποίον επιτεύχθηκε η αναδιανομή λαμβάνει χώρα υπό τον τίτλο «συσσώρευση μέσω της αφαίρεσης» (Harvey, 2005).

Η συσσώρευση μέσω της αφαίρεσης έχει τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Ιδιωτικοποίηση και Εμπορευματοποίηση
- Κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού τομέα στην οικονομία
- Η λειτουργία του κράτους

- **Ιδιωτικοποίηση και Εμπορευματοποίηση**

Πρωταρχικός σκοπός του νεοφιλελεύθερου κράτους ήταν να δημιουργήσει νέα πεδία κεφαλαιακής συσσώρευσης. Οι δημόσιες επιχειρήσεις μέχρι τη στιγμή εκείνη θεωρούνταν εκτός ορίων υπολογισμού κερδοφορίας. Αυτή ήταν και μια από τις σημαντικότερες αλλαγές που έκανε το προ ακόλουθο ρεύμα στο κράτος. Έτσι, πλέον τα περιουσιακά στοιχεία, το κράτος άρχισε να τα μεταβιβάζει σε διάφορες κερδοσκοπικές εταιρίες. Το αποτέλεσμα ήταν πως, όλες οι κοινωφελείς επιχειρήσεις σε όλον τον καπιταλιστικό κόσμο είχαν πλέον ιδιωτικοποιηθεί.

Από τη μια πλευρά, η μεταβίβαση όλων των περιουσιακών στοιχείων του κράτους έδωσε πολλά επιπλέον έσοδα στις κερδοσκοπικές εταιρίες, που τα παρέλαβαν. Ο λόγος αυτόνοτος πλέον ρύθμιζαν την τιμή όπως αυτές επιθυμούσαν ,καθώς στις πρώην δημόσιες επιχειρήσεις όπως (ύδρευσης, ηλεκτρισμού, τηλεπικοινωνιών, μεταφορών) υπήρχε μονοπώλιο ή ολιγοπώλιο.

Οι πολίτες δίχως άλλη επιλογή πλήρωναν την υψηλή τιμή (του εισιτηρίου, των δασμών κλπ.), που έθετε ο ιδιωτικός φορέας για όλη τη χώρα. Εταιρίες σαν κι αυτές δεν υπήρχαν πολλές ή ακόμα και καθόλου. Αναγκαστικά λοιπόν οι πολίτες υποτάσσονταν στο καινούριο σύστημα.

Βέβαια η πιο ακραία περίπτωση ήταν αυτή των παροχών κοινωνικής πρόνοιας (κοινωνική στέγη, εκπαίδευση ιατρική περίθαλψη ,συντάξεις) αγαθά που ήταν κατά κάποιο τρόπο δωρεάν από το κράτος πλέον ήταν ιδιωτικά. Τα δικαιώματα στην κρατική σύνταξη, στην κοινωνική πρόνοια και στην ιατρική περίθαλψη μέσω εθνικών συστημάτων υγείας κατακτήθηκαν μετά από σειρά ετών και με πάρα πολλούς ταξικούς αγώνες και τώρα παραδόθηκαν έτσι μονομιάς στις προνομιούχες τάξεις.

Ακόμα και οι δημόσιοι θεσμοί είχαν αποκρατικοποιηθεί (πανεπιστήμια, ερευνητικά εργαστήρια, φυλακές). Δε δίνονταν κοινές ευκαιρίες για όλους, πια θα σπούδαζε αυτός που είχε την οικονομική ευχέρεια να το κάνει. Όσο ικανός και επιμελής μαθητής κι αν ήταν κάποιος ,δύσκολα θα είχε κι αυτός δικαίωμα στο όνειρο όντας φτωχός. Επιπλέον και στις φυλακές, τα πράγματα δε θα ήταν πιθανότατα καλύτερα. Οι φυλακισμένοι μπορεί να είχαν πολύ κακή μεταχείριση, αφού δε θα υπήρχε καμιάς μορφής έλεγχος.

Επιπρόσθετα, τα ερευνητικά εργαστήρια απασχολούν χιλιάδες άτομα, που δημιουργούν και εφευρίσκουν πράγματα, που δεν έχει βρεθεί πολλές φορές ακόμα η

χρησιμότητα τους. Μερικά από αυτά αλλάζουν τελείως τη ζωή μας προς το καλύτερο άλλα όμως δεν έχουν καμία σημασία για αυτή και μόνο κακό μπορούν να προκαλέσουν. Πιο αναλυτικά, εάν εφευρεθεί παραδείγματος χάρι το φάρμακο πριν από την ασθένεια, τότε για να υπάρχει κέρδος πρέπει να επινοηθεί και αυτή. Αυτό μπορεί να προκληθεί από την ιδιωτικοποίηση των ερευνητικών κέντρων όπως επίσης και ασυλόγιστη σπατάλη κοινών πόρων όπως (γης, αέρα και υδάτων) προς όφελος ελάχιστων φαρμακευτικών εταιριών.

Όμως αυτό που σόκαρε πιο πολύ από όλα ήταν, πως και ο πόλεμος θα ήταν πλέον διαφορετικός. Ο στρατός δε θα αποτελούνταν πλέον από πατριώτες που αγαπούσαν και θα θυσιάζονταν για το έθνος τους αλλά από μισθοφόρους. Η μεταβίβαση δηλαδή της περιουσίας γίνεται από τη δημόσια και λαϊκή σφαίρα στην ιδιωτική και τις προνομιούχες τάξεις. Όλα αυτά όμως είναι απλές υποθέσεις οι ιδιωτικοποιήσεις είναι σημείο αμφιλεγόμενο. Κάποιοι τις θεωρούν σπουδαίες μεταρρυθμίσεις και άλλοι μεγάλη καταστροφή ειδικά εάν η μεταβίβαση γίνεται σε ιδιώτες άλλων χωρών.

- **Κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού τομέα στην οικονομία**

Μετά το 1980 άρχισε η εξάπλωση των χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων. Υπήρξε μια σχετική άνοδος στο χρηματοπιστωτικό τομέα και παράλληλα μια εξίσου σημαντική μεταβολή στις αμοιβές που πλήρωναν οι χρηματοπιστωτικές εταιρίες. Το ποσοστό της απασχόλησης στο χρηματοπιστωτικό τομέα αυξήθηκε αξιοσημείωτα, ωστόσο υπάρχουν αμφιβολίες για το πόσο η αλλαγή αυτή ήταν ευεργετική για τις επιχειρήσεις και συνεπακόλουθα για το κράτος.

Πολλές από τις επιχειρήσεις αυτού του τομέα αποδείχθηκε ότι εξαντλούνται μόνο σε αυτό το τμήμα, επιδιώκοντας μονίμως κερδοσκοπία. Όμως οι επιχειρήσεις που είχαν ως μόνη δραστηριότητα το χρηματοπιστωτικό κλάδο πήραν τεράστια δύναμη λόγω του πλούτου και των προνομίων που απέκτησαν μέσα από αυτή τη δραστηριότητα. Ο συνολικός ημερήσιος τζίρος των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών στις διεθνείς αγορές αντιστοιχούσε το 1983 στο 2,3 δισεκατομμύρια δολάρια και η αλλαγή είναι τεράστια πλέον το 2001, όπου πλέον έχει αυξηθεί στα 130 δισεκατομμύρια δολάρια.

- **Η λειτουργία του κράτους**

Σύμφωνα με το νεοφιλελευθερισμό η ανάπτυξη θα επέλθει εφόσον το κράτος επιτελέσει το ρόλο του, που δεν είναι άλλος από το να προφυλάσσει τους πολίτες. Ένας σημαντικός κίνδυνος είναι αυτός που αποκαλούμε «τραγωδίας των κοινών αγαθών», η οποία είναι μια τάση των ατόμων να εκμεταλλεύονται ασυλλόγιστα και ανεύθυνα τους

κοινούς πόρους, όπως γη και νερό. Οφείλεται σεβασμός σε αυτά τα αγαθά είναι περιουσία όλων. Όρος που συχνά είναι δύσκολο να εκπληρωθεί και συνεπώς πρέπει να φροντίσει για αυτόν το κράτος.

Επίσης, ο ανταγωνισμός μπορεί ορισμένες φορές να είναι γόνιμος αλλά υπάρχουν και περιπτώσεις όπου δεν τηρούνται ορθά οι βασικοί του κανόνες. Οι επιχειρήσεις για να επιβιώσουν πρέπει να μεγιστοποιούν την αποδοτικότητα υπό τον όρο ότι δε θα εμφανίζουν εμπόδια στο δρόμο των ανταγωνιστών. Εάν όμως αυτό συμβεί τότε το κράτος πρέπει να παρέμβει, επιβάλλοντας ένα σύστημα αγοράς.

Έτσι, το κράτος αναγκάζεται να θέσει και τους ανάλογους περιορισμούς στην ανθρώπινη δράση, ώστε να μην καταπατά ο ένας τις ελευθερίες και τα δικαιώματα του άλλου.

4.2.1. ΤΑ ΑΝΤΙΦΑΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

- **Του ανταγωνισμού**

Οι νεοφιλελεύθεροι ισχυρίζονται πως η ιδιωτικοποίηση σε συνδυασμό με τον ανταγωνισμό εξαλείφουν τη γραφειοκρατία, επομένως μειώνουν το κόστος βελτιώνοντας την ποιότητα τόσο άμεσα σε επίπεδο καταναλωτή μέσω των πιο φθηνών προϊόντων και υπηρεσιών, όσο και έμμεσα μέσω της μείωσης της φορολογίας.

Γενικότερα, ο ανταγωνισμός ωφελεί τις επιχειρήσεις, διότι έτσι γίνονται πιο αποδοτικές και πιο κερδοφόρες. Μαθαίνουν μέσα από τα λάθη των άλλων και σιγά-σιγά εξαφανίζουν τους αντιπάλους τους. Συχνά χρησιμοποιείται η έκφραση “*το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό*” και όχι άδικα, καθώς οι πιο δυνατές επιχειρήσεις θέτουν εκτός παιχνιδιού τις πιο αδύναμες. Αυτή είναι λογική σειρά που όμως καταλήγει σε μονοπώλιο ή ολιγοπώλιο.

- **Της τεχνολογίας**

Η νεοφιλελεύθερη θεωρία περί τεχνολογικής αλλαγής κρίνει πως οι καταναγκαστικές δυνάμεις του ανταγωνισμού λόγω των δύσκολων συνθηκών, που επικρατούν οδήγησαν τα άτομα στην έρευνα για νέα προϊόντα και κατά συνέπεια στην αναζήτηση νέων μεθόδων παραγωγής.

Η τεχνολογία έχει σημαντικό ρόλο στη ζωή μας και σαφώς κάθε καινούρια ανακάλυψη μας πάει ένα βήμα παρακάτω. Οι τεχνολογικές ανακαλύψεις είναι σχεδόν

πάντα προσοδοφόρες και πολύ συχνά τρόπος αποφυγής της αποδυνάμωσης μιας επιχείρησης. Η εξέλιξη έρχεται μέρα με την ημέρα καλύπτοντας κάθε παλιά μας ανάγκη αλλά και δημιουργώντας πάντα μια νέα.

Δυστυχώς όμως πάντα το νόμισμα έχει δυο όψεις και σε αυτήν την περίπτωση λοιπόν οι τεχνολογικές αλλαγές δεν είναι πάντα ωφέλιμες. Η ώθηση της αναζήτησης νέων καινοτομιών εμπεδώνεται τόσο πολύ στον επιχειρηματικό νου, που γίνεται φετιχιστική πεποίθηση. Πλέον σχεδόν όλοι πιστεύουν πως μια “τεχνολογική πατέντα” θα έκανε την επιχείρηση τους όχι μόνο βιώσιμη αλλά και απίστευτα ανταγωνιστική.

Ενισχύεται η άποψη με τον καιρό πως πάντα υπάρχει μια τεχνολογική λύση για κάθε πρόβλημα. Κάτι τέτοιο όμως μπορεί να είναι αντιπαραγωγικό αν όχι αυτοκαταστροφικό, όταν τομείς απόλυτα αφιερωμένοι στην τεχνολογική καινοτομία δημιουργούν και ανακαλύπτουν συνεχώς πράγματα, που δεν έχουν λόγο να βγουν στην αγορά. Πιο αναλυτικά, εάν εφευρεθεί παραδείγματος χάρη το φάρμακο πριν από την ασθένεια, τότε για να υπάρχει κέρδος πρέπει να επινοηθεί και αυτή.

- **Ελευθερία**

Η ελευθερία λόγου και έκφρασης είναι ανθρώπινο δικαίωμα που έχει μια ιερότητα. Ενώ το νεοφιλελεύθερο κράτος πρεσβεύει μια συνολική ελευθερία παρ’όλα αυτά δεν επιτρέπει στα άτομα να επιλέξουν τη δημιουργία ισχυρών συλλογικών θεσμών, όπως είναι τα συνδικάτα. Η απαγόρευση αυτή είναι ίσως και ο μοναδικός τρόπος αποφυγής της συνένωσης συνδικάτων για τη δημιουργία πολιτικών κομμάτων. Με τον τρόπο αυτόν επιτυγχάνεται η χαλιναγώγηση των φόβων του κράτους. Η υποτιθέμενη αυτή ελευθερία ισχύει μόνο για τη δημιουργία αδύναμων εθελοντικών ενώσεων όπως είναι οι φιλανθρωπικές οργανώσεις. Το νεοφιλελεύθερο κράτος πολλές φορές αναγκάζεται να παρεμβαίνει κατασταλτικά αρνούμενο συνεπώς της ελευθερίες που το ίδιο έχει δώσει.

Ο θεσμικός μηχανισμός ενός ελάχιστου κράτους περιορίζεται επομένως σε ένα αστυνομικό σώμα, ένα δικαστικό σύστημα και κάποιου είδους στρατό. Οι οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές, ηθικές και άλλες αρμοδιότητες ανήκουν στο άτομο και αποτελούν έτσι αναπόσπαστο τμήμα της κοινωνίας των πολιτών.

4.2.2. ΤΟ ΕΛΑΧΙΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΣΕ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Στην περίπτωση των οικονομολόγων της ελεύθερης αγοράς, όπως ο Friedrich von Hayek και ο Milton Friedman, η κρατική παρέμβαση θεωρείται τροχοπέδη που μειώνει τον ανταγωνισμό, την αποδοτικότητα και την παραγωγικότητα. Υπό το πρίσμα της Νέας Δεξιάς, ο οικονομικός ρόλος του κράτους πρέπει να περιορίζεται σε δύο λειτουργίες: τη διατήρηση ενός σταθερού μέσου συναλλαγών ή «ασχυρού νομίσματος» (ελάχιστος ή μηδενικός πληθωρισμός) και την προώθηση του ανταγωνισμού μέσω του ελέγχου των μονοπωλίων, της ρύθμισης των τιμών κλπ.

Την υπεράσπιση του ελάχιστου κράτους στη σύγχρονη πολιτική συζήτηση ανέλαβε η λεγόμενη Νέα Δεξιά. Παραπέμποντας σε πρώιμες φιλελεύθερες ιδέες και ιδιαίτερα σε θεωρίες της ελεύθερης αγοράς ή κλασικές οικονομικές θεωρίες, η Νέα Δεξιά διακήρυξε την ανάγκη «υποχώρησης του κράτους»⁶.

Οι νεοφιλελεύθεροι εγκωμιάζουν και παρουσιάζουν τα ασιατικά κράτη όπως η Ταϊβάν, η Σιγκαπούρη και η Μαλαισία σαν σύγχρονα παραδείγματα ελάχιστου κράτους. Για αυτό τα αποκαλούν και ως Ασιατικές Τίγρεις. Φυσικά μέσα σε αυτές πολλοί νεοφιλελεύθεροι μιλάνε και για την Κίνα, αλλά όχι φωναχτά λόγω του κομμουνιστικού καθεστώτος (Harvey, 2005).

Η ανάλυση στην Ευρώπη μέχρι πρόσφατα, το υπόδειγμα του νεοφιλελεύθερου κράτους ήταν ο Κέλτικος Τίγρης, δηλαδή η Ιρλανδία. Ωστόσο, αυτό το σκεπτικό παραβλέπει το βαθμό, στον οποίο τα εν λόγω κράτη εμπλέκονται στην οικονομική διοίκηση μέσω της καθοδήγησης των επενδύσεων και της έμφασης στην εκπαίδευση και την κατάρτιση.

Αυτή είναι η περίπτωση του ελάχιστου κράτους του Ρόμπερτ Νόζικ⁷, όπου το κράτος έχει ένα μόνο ρόλο, του νυχτοφύλακα, δηλαδή το κράτος προστατεύει από κλοπή, απάτη, βία και επιβάλλει την τήρηση των συμφωνιών. Χαρακτηριστικό του ελαχίστου κράτους δεν είναι τόσο το μικρό μέγεθος όσο η ελάχιστη παρέμβαση στη διανομή του εισοδήματος.

Τα τελικά αποτελέσματα της νεοφιλελευθεροποίησης στα όποια κράτη εφαρμόστηκε αυτή η ιδεολογία, δεν ήταν η αύξηση της παραγωγής και η κυριαρχία της ελευθερίας όπως

⁶ Άρθρο σε ιστολόγιο (27/20/2011) «Νεοφιλελεύθερο κράτος (Ελάχιστο κράτος ή κράτος τίγρη)», διαθ. σε <http://akritas-neoliberalism.blogspot.gr/>.

⁷ Ο Ρόμπερτ Νόζικ ήταν Αμερικανός φιλόσοφος με εβραϊκή καταγωγή. Γεννήθηκε στις 16 Νοεμβρίου του 1938 στο Μπρούκλιν και πέθανε στις 23 Ιανουαρίου του 2002. Ήταν ελευθεριστής φιλόσοφος που επηρεάστηκε από τον Λοκ, τον Μίλλ και τον Φρίντριχ Χάγιεκ. Το πιο γνωστό του έργο είναι το *Anarchy, State and Utopia* (1974).

παραμυθιάζονται οι οπαδοί του, αλλά οι χαμηλότεροι μισθοί, η αυξημένη εργασιακή ανασφάλεια, η απώλεια επιδομάτων, η κερδοσκοπία, η διάλυση της αλληλεγγύης, ο αυταρχισμός και ο ολοκληρωτικός εθνικισμός.

4.3.ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ-ΚΡΑΤΟΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

Η ιδεολογική κυριαρχία του νεοφιλελευθερισμού, συνέπεσε με την κρίση που αντιμετώπιζε από τα μέσα της δεκαετίας του '70 το κοινωνικό κράτος, κυρίως λόγω των σημαντικών χρηματοδοτικών προβλημάτων που παρουσίαζε. Αποτέλεσμα της κρίσης αυτής ήταν να τεθεί υπό αμφισβήτηση όλο αυτό το υπόδειγμα του κράτους - πρόνοιας, το οποίο χαρακτηριζόταν από τη διεύρυνση της κοινωνικής λειτουργίας του κράτους και σύμφωνα με το οποίο μια δέσμη κοινωνικών υπηρεσιών παράγονται και παρέχονται από το κράτος, με κριτήριο την ανάγκη.

Η νεοφιλελεύθερη επίθεση που δέχτηκε το κοινωνικό κράτος κατά την περίοδο αυτή, στηρίχθηκε ιδεολογικά στον έντονα γραφειοκρατικό και υπερβολικά δαπανηρό χαρακτήρα του συστήματος, στον περιορισμό της δυνατότητας του ατόμου για ελευθερία επιλογής - τόσο του φορέα όσο και του είδους της υπηρεσίας που θα του παραχθεί - αλλά και στις επιμέρους αδυναμίες που προέκυψαν κατά την εφαρμογή του. Η αμφισβήτηση λοιπόν της νεοφιλελεύθερης κριτικής προς το κοινωνικό κράτος, συμπεριλάμβανε όλα τα συστατικά του στοιχεία :

- ❖ α)την κεϋνσιανή ρύθμιση,
- ❖ β)αναδιανεμητική λειτουργία,
- ❖ γ)την θεσμική του οργάνωση,
- ❖ δ)τις ηθικές του επιπτώσεις,
- ❖ ε)τις διεθνείς προεκτάσεις του.

Το θεωρητικό αυτό ρεύμα βασίστηκε στις απόψεις των Friedman και Hayek, οι οποίες παρουσιάζουν το κράτος πρόνοιας ως αντιφιλελεύθερο, πατερναλιστικό, αναποτελεσματικό και δαπανηρό, λόγω ακριβώς της ταύτισης του με έναν διογκωμένο κρατικό μηχανισμό.

Το κοινωνικό κράτος δίνοντας έμφαση στην ισότητα και την αναδιανομή, λειτούργησε δημιουργώντας έναν μη αποδοτικό γραφειοκρατικό μηχανισμό - σε βάρος της οικονομικής παραγωγικότητας.

Η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση επισημαίνει πως η χρηματοδότηση των κοινωνικών υπηρεσιών στα πλαίσια του κράτους πρόνοιας μέσω της υψηλής φορολογίας, αποθαρρύνει τις επενδύσεις και τη δραστηριότητα της παραγωγής και τελικά ενώ τα χρήματα που δίνουν οι φορολογούμενοι είναι πολλά, αυτά που φτάνουν στους χρήστες και ειδικότερα σε αυτούς που τα έχουν περισσότερη ανάγκη, είναι λίγα (Μάρδας, 1998).

Η κρίση του μοντέλου του κράτους-πρόνοιας, εκλαμβάνεται ως ένα πολλαπλό φαινόμενο με δύο βασικές συνιστώσες:

- α) την δημοσιονομική, η οποία παραπέμπει στην χρηματοδότηση των υπηρεσιών του κοινωνικού κράτους και
- β) την οικονομική, η οποία συνίσταται τόσο στην αναποτελεσματικότητα των υπηρεσιών όσο και στην αποθάρρυνση των επενδύσεων και του ιδιωτικού τομέα γενικότερα.

Η αμφισβήτηση του κοινωνικού κράτους από τους Νεοφιλελεύθερους επηρεάστηκε από τα εξής χαρακτηριστικά :

- Την αναποτελεσματικότητα του κράτους ως προς την εξάλειψη της φτώχειας και των ανισοτήτων.
- Τη λειτουργία των κοινωνικών υπηρεσιών περισσότερο υπέρ της μεσαίας τάξης και λιγότερο υπέρ των φτωχών που έχουν και μεγαλύτερες ανάγκες.
- Τη μετατροπή των κοινωνικών προγραμμάτων σε μέτρα κοινωνικού ελέγχου.
- Το υψηλό κόστος των κοινωνικών προγραμμάτων που προήλθε από την έλλειψη ανταγωνισμού και κινήτρων
- Τη μείωση της οικονομικής ανάπτυξης και των επενδύσεων, λόγω της υψηλής φορολογίας που ήταν απαραίτητη για τη χρηματοδότηση των κοινωνικών παροχών.
- Την ανάπτυξη πελατειακών σχέσεων και ομάδων συμφερόντων γύρω από το κοινωνικό κράτος.
- Τον περιορισμό της ελευθερίας των επιλογών και την ενίσχυση των συγκεντρωτικών και γραφειοκρατικών δομών.
- Τη μείωση της υπευθυνότητας και την αύξηση της εξάρτησης του ατόμου από το κοινωνικό κράτος.

Στόχος της νεοφιλελεύθερης αυτής κριτικής για το κράτος πρόνοιας, ήταν σε επίπεδο πολιτικών, αρχικά η αποδυνάμωση του δημόσιου χαρακτήρα των βασικών παραμέτρων του

κοινωνικού κράτους - όπως είναι η υγεία - και τελικά η συρρίκνωση του κράτους πρόνοιας μέσω της αυξανόμενης ιδιωτικοποίησης των κοινωνικών υπηρεσιών.

Γίνεται αντιληπτό ότι η νεοφιλελεύθερη θεωρία περιορίζει την έννοια του κράτους πρόνοιας ταυτίζοντας το με τις δημόσιες δαπάνες, οι οποίες βέβαια δε συνιστούν αλλά αποτελούν μια μόνο παράμετρο του κοινωνικού κράτους.

Επιπλέον η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση ταυτίζοντας το κράτος πρόνοιας με τα συστατικά του στοιχεία, επικεντρώνει την κριτική της στην αναποτελεσματικότητα του σε επιμέρους τομείς όπως η υγεία και η κοινωνική ασφάλιση, μη λαμβάνοντας όσο θα έπρεπε υπόψη της το ότι η έννοια του κράτους- πρόνοιας συνίσταται σε ένα μοντέλο συνολικής οργάνωσης του «κοινωνικού» (Στασινόπουλου, 1992).

Συμπερασματικά, η επίθεση του νεοφιλελευθερισμού στη δεκαετία του '80, ενάντια στο κράτος πρόνοιας και στον τρόπο με τον οποίο αυτό διαχειρίστηκε την κοινωνική πολιτική, την υγεία και την πρόνοια, είχε σαν στόχο τον περιορισμό των κοινωνικών δαπανών και κατ' επέκταση τον περιορισμό του ίδιου του κράτους.

4.3.2. ΥΓΕΙΑ

Η υγεία είναι ιδιωτικό αγαθό και όπως συμβαίνει με όλα τα ιδιωτικά αγαθά, θα μπορούσε να αφηθεί στις δυνάμεις της αγοράς και του ελεύθερου ανταγωνισμού. Η κρατική παρέμβαση οφείλει να περιοριστεί σε μέτρα ενημέρωσης και πληροφόρησης του κοινωνικού συνόλου πάνω σε θέματα υγείας και με το σκεπτικό ότι οι ατομικές συμπεριφορές έχουν σημαντικό μερίδιο ευθύνης στα υγειονομικά προβλήματα, υποστηρίχθηκε ότι το κράτος δεν είναι υποχρεωμένο να αναλάβει την κάλυψη του κόστους των επιβλαβών συμπεριφορών των ίδιων των ατόμων.

Η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση θεωρεί ότι οι καταναλωτές των υπηρεσιών υγείας είναι σε θέση να γνωρίζουν :

- α)τα υγειονομικά τους προβλήματα και τις υπηρεσίες που πρέπει να καταναλώσουν και
- β)την αγορά των υπηρεσιών, ώστε να επιλέξουν την ποσότητα που απαιτείται και να αξιολογήσουν την ποιότητα των υπηρεσιών υγείας που διατίθενται στην αγορά.

Έτσι, στα πλαίσια της νεοφιλελεύθερης προσέγγισης, ο καταναλωτής εκδηλώνει τη ζήτηση του για υγειονομικές υπηρεσίες πληρώνοντας γι' αυτές κάποια τιμή στους προμηθευτές των υπηρεσιών, όπως ακριβώς συμβαίνει και με οποιοδήποτε άλλο αγαθό.

Η επιχειρηματολογία όμως για την προαγωγή της ιδιωτικοποίησης η οποία εμφανίζεται σαν απάντηση στην αναποτελεσματικότητα και τον δαπανηρό χαρακτήρα του κοινωνικού κράτους, δεν αρκεί ώστε να αιτιολογήσει τα προτεινόμενα μέτρα της απελευθέρωσης της αγοράς υπηρεσιών υγείας και της συρρίκνωσης των μηχανισμών κοινωνικής ασφάλισης.

Απ' την άλλη, οι νεοφιλελεύθερες αυτές προτάσεις, έχουν να αντιμετωπίσουν το θεωρητικό οπλοστάσιο της δεύτερης μεγάλης σχολής οικονομικής σκέψης, που προέρχεται από την Κεϋνσιανή παράδοση των υποστηρικτών του κράτους πρόνοιας, οι οποίοι κατατάσσουν την υγεία στα δημόσια αγαθά.

4.3.3. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η αλλαγή του τρόπου ελέγχου και ρύθμισης των εκπαιδευτικών συστημάτων αποτέλεσε το βασικό και αναπόσπαστο χαρακτηριστικό όλων των νεοφιλελεύθερων και νεοσυντηρητικών εκπαιδευτικών πολιτικών τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, σε μια σειρά από αναπτυγμένες καπιταλιστικά χώρες. Για τους νεοφιλελεύθερους, όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα πάντα αφορούν την ιδιωτική πρωτοβουλία: παιδεία, υγεία, ασφάλεια, συντάξεις, ενέργεια, υποδομές κλπ.

Οι μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση οδήγησαν σε αύξηση της ιδιωτικής εκπαίδευσης, τόσο σε πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο επίπεδο αλλά και στις ανώτερες πανεπιστημιακές σχολές. Κοινωνικούς ανταγωνισμούς που δημιουργούνται από τις αντιφάσεις του φριντμανισμού προκάλεσε τη σουηδική κρίση αρχικά στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Παρακινούμενος από ένα κύμα ριζοσπαστικοποίησης, που ξεκίνησε ως μια κρίση αντιπροσώπευσης και νομιμοποίησης ιδίως «στην πολιτική της Σουηδίας της παραγωγικότητας». Περαιτέρω μεταρρυθμίσεις κοινωνικής πρόνοιας εφαρμόστηκαν ως απάντηση, αλλά δεν κατέστησαν λειτουργικά συμβατές με τις μεταβαλλόμενες οικονομικές συνθήκες. Ως αποτέλεσμα η κρίση δημιουργήθηκε από τη συσσώρευση κεφαλαίου στα μέσα της δεκαετίας του 1970.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι όσα έγιναν στη Νέα Ορλεάνη, μετά την καταστροφή του 2005. Η ιδέα του Φρίντμαν ήταν απλή: αντί το κράτος να δαπανήσει χρήματα προκειμένου να ξαναχτίσει τα κατεστραμμένα δημόσια σχολεία και να χορηγήσει εκπαιδευτικά κουπόνια στους μαθητές.

Με αυτά τα κουπόνια, τα παιδιά θα μπορούσαν να επιλέξουν το ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα στο οποίο θα ήθελαν να φοιτήσουν ενώ το κράτος θα επιδοτούσε ανάλογα αυτά τα ιδρύματα. Η ιδέα του Φρίντμαν υιοθετήθηκε από την κυβέρνηση Μπους και το αποτέλεσμα ήταν μέσα σε 19 μήνες, το σύστημα δημόσιας εκπαίδευσης της Νέας Ορλεάνης αντικαταστάθηκε από ιδιωτικά σχολεία⁸. Πριν το ξέσπασμα του τυφώνα Κατρίνα, στην εκπαιδευτική περιφέρεια της πόλης ανήκαν 123 δημόσια σχολεία. Σήμερα έχουν απομείνει μόλις τέσσερα! Αντίθετα, τα επτά ιδιωτικά σχολεία που υπήρχαν πριν την καταστροφή, έχουν αυξηθεί σε 31.

4.3 ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Δημοσιονομική είναι η πολιτική διαχείρισης των οικονομικών του δημοσίου, που ακολουθείται, με αυξομείωση των φόρων (άμεσων ή έμμεσων) όπως και η αυξομείωση των δημοσίων δαπανών ανάλογα με τις επιλογές της κυβερνητικής ηγεσίας.

Ωστόσο η δημοσιονομική πολιτική δεν είναι μόνο θέμα ελλειμμάτων, πλεονασμάτων και ισοσκελισμένων προϋπολογισμών. Αυτά είναι βασικά στοιχεία αλλά δεν είναι τα μόνα. Εκ πρώτης όψεως τα ελλείμματα ή/και τα πλεονάσματα επηρεάζουν τη συνολική ζήτηση. Επιπρόσθετα είναι δυνατόν να επηρεασθούν και άλλες πτυχές της οικονομίας όπως η ρευστότητα και τα επιτόκια και κατ' επέκταση η οικονομική δραστηριότητα γενικότερα. Είναι γεγονός ότι όπως σε όλα τα φάσματα της οικονομικής πολιτικής μπορεί να δημιουργηθούν θετικά ή αρνητικά δεδομένα ανάλογα με το μίγμα και τη δομή της συγκεκριμένης πολιτικής.

Η δημοσιονομική πολιτική επηρεάζει τις αποταμιεύσεις, τις επενδύσεις και τη μακροχρόνια μεγέθυνση. Βραχυχρόνια, η δημοσιονομική πολιτική επηρεάζει τη συναθροιστική ζήτηση κυρίως.

Οι νεοφιλελεύθεροι έχουν αναπτύξει ένα σύνολο θεωριών σχετικά με την άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής. Σύμφωνα με τις βασικές αρχές τους η άσκηση της δημοσιονομικής πολιτικής θα πρέπει να στοχεύσει στη μείωση των δημοσίων δαπανών. Επιπλέον θα πρέπει να παρθούν τα κατάλληλα μέτρα ώστε να μειωθούν τα ελλείμματα και να διαχειριστεί και να μειωθεί το δημόσιο χρέος.

⁸ Αθανασιάδης Θ. Ν., (2012), Ανατομία του Νεοφιλελευθερισμού, Captainbook.gr: Αθήνα, σελ.16.

Εκτός από τη μείωση των κρατικών δαπανών οι νεοφιλελεύθεροι υποστηρίζουν και τη μείωση των φόρων, κυρίως των άμεσων φόρων, που συνδέονται με το εισόδημα και το κεφάλαιο.

Επομένως, σαν κύρια σημεία, η δημοσιονομική πολιτική, των νεοφιλελεύθερων, θα λέγαμε ότι είναι κυρίως περιοριστική. Στόχος των μέτρων αυτών είναι να ενισχυθεί η ιδιωτική πρωτοβουλία, να αυξηθούν οι επενδύσεις και γενικότερα η οικονομία να επιτύχει ανάπτυξη.

4.4. ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η άσκηση νομισματικής πολιτικής είναι η διαδικασία με την οποία η νομισματική αρχή μιας οικονομικής περιοχής ελέγχει την ποσότητα και το κόστος του χρήματος στην οικονομία. Επίσημοι στόχοι μιας νομισματικής πολιτικής είναι ο έλεγχος του πληθωρισμού, η ανάπτυξη της οικονομίας, η μείωση της ανεργίας και ο έλεγχος της ισοτιμίας του νομίσματος με ξένα νομίσματα.

Η νομισματική πολιτική μπορεί να είναι επεκτατική ή περιοριστική. Επεκτατική είναι η νομισματική πολιτική που αυξάνει την ποσότητα του χρήματος στην αγορά ενθαρρύνοντας την οικονομική ανάπτυξη. Η αύξηση του χρήματος στην αγορά βέβαια προκαλεί και αύξηση του πληθωρισμού. Περιοριστική είναι η νομισματική πολιτική που μειώνει την ποσότητα χρήματος στην αγορά συγκρατώντας τον πληθωρισμό (Mankiw, 2002).

Σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους η αγορά θα πρέπει να λειτουργήσει ελεύθερη χωρίς παρεμβάσεις. Στόχος της νομισματικής πολιτικής σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους είναι η ανταγωνιστικότητα των ισοτιμιών. Θεωρούν ότι δεν πρέπει να γίνεται παρέμβαση στα επιτόκια και γενικότερα να υπάρχει μια απελευθέρωση στο χρηματοπιστωτικό σύστημα.

Με βάση τα παραπάνω, στα πλαίσια του νεοφιλελευθερισμού, η κάθε κρατική αρχή δεν πρέπει να παρεμβαίνει στη λειτουργία της αγοράς αφού αυτή θα οδηγηθεί από μόνη της σε ισορροπία.

Έτσι, σύμφωνα με τους νεοφιλελεύθερους, η δημοσιονομική πειθαρχία, συνοδευόμενη από την απορρύθμιση, την απελευθέρωση του εμπορίου και τις ιδιωτικοποιήσεις ήταν επαρκείς (προϋποθέσεις) προκειμένου να εκμηδενίσουν τη στασιμότητα και να πυροδοτήσουν την οικονομική ανάπτυξη.

Σύμφωνα με τη θεωρία του Φρίντμαν, αν κάποιος κατόρθωνε να ελέγξει την προσφορά χρήματος, αν περιορίζε την αύξηση της προσφοράς χρήματος ακολουθώντας τις ανάγκες του εμπορίου, οι τιμές θα έμεναν σταθερές και ο πληθωρισμός θα εξαφανιζόταν. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 οι κυβερνήσεις άρχισαν να εφαρμόζουν αυστηρές νομισματικές πολιτικές, περιορίζοντας δραστικά την έκδοση νέου χρήματος (Harvey, 2005).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ

5.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από το τέλος της δεκαετίας του 1970 και μετά, παντού στον τότε ανεπτυγμένο κόσμο της Βορείου Αμερικής και της Ευρώπης, ο νεοφιλελευθερισμός προωθήθηκε με ενεργό συμμετοχή του κράτους και της πολιτικής. Ωστόσο ο νεοφιλελευθερισμός δεν εμφανίστηκε σε όλα τα μήκη και πλάτη του πλανήτη με την ίδια μορφή.

Στις αρχές της δεκαετίας του '80 (και έπειτα από τις δύο πετρελαϊκές κρίσεις), η οικονομική κατάσταση σε πολλές χώρες είχε φτάσει στο απροχώρητο. Σαν αποτέλεσμα, δεν άργησαν οι κυβερνήσεις των χωρών αυτών να στραφούν ξανά στην οικονομία της αγοράς, στην απορρύθμιση (deregulation) και στις ιδιωτικοποιήσεις, με σκοπό να περιορίσουν ένα νωθρά κινούμενο δημόσιο τομέα και να μπορέσουν έτσι να δώσουν νέα ώθηση στην οικονομία.

Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται πλέον σε όλα τα κράτη της υφηλίου, ασχέτως πολιτεύματος, κοινωνικού ή οικονομικού συστήματος και γεωγραφικής θέσης. Έτσι, η απελευθέρωση της οικονομίας και η προσπάθεια συρρίκνωσης του δημόσιου τομέα παρατηρείται σε διαφορετικές μεταξύ τους χώρες, όπως η *Κίνα*, η *Χιλή*, η *Ουγγαρία*, οι *Η.Π.Α.* και η *Μεγάλη Βρετανία*, η *Γαλλία*, η *Νέα Ζηλανδία*, η *Σουηδία* ή ακόμα και η *Ελλάδα* (Ανδριανόπουλος, 1988).

Παρόλο λοιπόν που παρόμοιες πολιτικές εφαρμόστηκαν από ένα ευρύ φάσμα κυβερνήσεων σε όλο τον κόσμο, για ένα μεγάλο διάστημα η στροφή αυτή «χρεώθηκε» αποκλειστικά στις κυβερνήσεις των Η.Π.Α. και της Μεγάλης Βρετανίας στους **Ronald Reagan** και **Margaret Thatcher** αντίστοιχα (Ανδριανόπουλος, 1988).

5.2. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΧΙΛΗΣ

Η Χιλή τα έτη προ του 1970 προσπαθούσε όπως και οι περισσότερες χώρες - να διατηρήσει θετικά ισοζύγια εμπορίου, περιορίζοντας τις εισαγωγές. Το 1970 με την άνοδο του

σοσιαλιστή Salvador Allende στην εξουσία έγινε μια προσπάθεια από τον ίδιο να περιορίσει την οικονομική ελευθερία με κάθε μέσο που το κράτος διέθετε.

Ο Φρίντμαν πήγε στη Χιλή το Μάρτιο του 1975 καλεσμένος από μια ομάδα Χιλιανών οικονομολόγων που είχαν σπουδάσει στο Πανεπιστήμιο του Σικάγου. Δύο χρόνια πριν είχε ανατραπεί η δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση του Σαλβαντόρ Αλιέντε από ένα στρατιωτικό πραξικόπημα του οποίου ηγούνταν ο στρατηγός Πινοσέτ.

Στόχος της επίσκεψης του Φρίντμαν ήταν να ενισχύσει τις προσπάθειες των Χιλιανών οικονομολόγων να πείσουν την κυβέρνηση Πινοσέτ να εφαρμόσει το μονεταριστικό μοντέλο για τη μείωση του πληθωρισμού.

Η Χιλιανή Οικονομία πάντα μαστίζονταν από έντονο πρόβλημα πληθωρισμού, κάτι που είχε γίνει ένα εκ των βασικών κριτηρίων των εκλογών που ζητούσαν μια λύση στο πρόβλημα. Οι μοναδικές περιόδους όπου ο πληθωρισμός άγγιζε το μηδέν ήταν οι περιόδους διακυβέρνησης από τον Δεξιό Jorge Alessandri το 1960, από 33% που ήταν το 1958. Μέχρι το 1975 όπου δεν είχαν συντελεστεί αλλαγές στο οικονομικό σύστημα της Χιλής, οι ρυθμοί ανάπτυξης ήταν στο 12,9% (Corbo, 1985).

Η Δικτατορική κυβέρνηση ακολούθησε ένα πλήρες πρόγραμμα απελευθέρωσης της οικονομίας στις δυνάμεις της αγοράς, από το 1974 και ύστερα. Κατήργησε τις ανώτατες τιμές που είχαν οριστεί από την προηγούμενη κυβέρνηση. Κατήργησε τις επιδοτήσεις εξαγωγών παράλληλα με μείωση των δασμών και των συναλλαγματικών περιορισμών. Μείωσε τη δύναμη των συνδικάτων σε όφελος των επενδυτών και απορρύθμισε τη εργασιακή νομοθεσία προς όφελος του ελεύθερου ανταγωνισμού. Παράλληλα με Μονεταριστικές Πολιτικές (πολιτικές που έχουν να κάνουν κυρίως με την κυκλοφορία νομίσματος) προσπάθησε να μειώσει τα δημοσιονομικά ελλείμματα (Corbo, 1985).

Σε γενικές γραμμές στόχος της πολιτικής του ήταν να αποδεσμεύσει την οικονομία από τον κρατικό έλεγχο, να διατηρήσει με μονεταριστικές πολιτικές και αυστηρή δημοσιονομική πειθαρχία χαμηλά τα ελλείμματα και να απορρυθμίσει τις τιμές για να βρει η οικονομία τις ισορροπίες της, παράλληλα με το άνοιγμα της αγοράς στο Διεθνές Εμπόριο. Το κόστος των πολιτικών της κυβέρνησης εκείνης της περιόδου ήταν ότι δεν υπήρχε εμπορικό πλεόνασμα, παρά μόνο το 1976.

Άλλη μια αιτία της οικονομικής κατάρρευσης της χώρας ήταν ο τρόπος που έγιναν οι αποκρατικοποιήσεις στη χώρα. Οι αποκρατικοποιήσεις δεν έδιναν έσοδα γιατί γινόταν σε

χαμηλές τιμές, παράλληλα οι Οικονομικές συνθήκες ήταν τέτοιες που δεν ευνοούσαν τον ανταγωνισμό ώστε να ανοίξει μετά από μια αποκρατικοποίηση η αγορά και η κυβέρνηση δεν υιοθέτησε κανένα σχέδιο για αυτό το σκοπό, δηλαδή το άνοιγμα (εκδημοκρατισμό) της αγοράς (Edwards, 1998).

Οι Νεοφιλελεύθεροι θεωρητικοί τείνουν στα κείμενα τους να κατηγορούν για την οικονομική αποτυχία του 1983 την κακή συγκυρία, αλλά αυτό δεν εξηγεί γιατί αυτή η κρίση έπληξε τη Χιλή περισσότερο από κάθε άλλη λατινοαμερικανική χώρα. Πέρα από τα δημοσιονομικά και Μακροοικονομικά μεγέθη της κρίσης, η περίοδος του Νεοφιλελευθερισμού της Χιλής, αποδείχθηκε πολύ επίπονη για τον λαό (Edwards, 1998).

5.3. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ

Η Βρετανία μαστιζόταν την δεκαετία του 1970 όπως και οι ΗΠΑ και οι περισσότερες χώρες της Δύσης από τον "στασιμοπληθωρισμό" από τον πρωτόγνωρο την εποχή εκείνη συνδυασμό οικονομικής ύφεσης από τη μια και ραγδαίας ανόδου των τιμών από την άλλη.

Την ίδια εποχή Μάργκαρετ Θάτσερ, η ηγέτης του Συντηρητικού Κόμματος διαδέχτηκε την κυβέρνηση των Εργατικών στην εξουσία. Περισσότερο απ' οποιοδήποτε άλλο πολιτικό ηγέτη, η Θάτσερ υπήρξε η προσωποποίηση της καπιταλιστικής λαίλαπας που σάρωσε τον πλανήτη τις δεκαετίες του 1980 και 1990.

Η Θάτσερ επέβαλε ένα άγριο πρόγραμμα "συμπίεσης της οικονομίας" με ασφυκτικούς ελέγχους στις δαπάνες του προϋπολογισμού, δραστικό περιορισμό στην κυκλοφορία του χρήματος και επιθετικό άνοιγμα της οικονομίας στον διεθνή ανταγωνισμό.

Ο Πόλεμος των Φόκλαντς ξεκίνησε στις 2 Απριλίου 1982 όταν ο στρατός της Αργεντινής αποβιβάστηκε στα νησιά και τα κατέλαβε. Αντίπαλοι, η Μεγάλη Βρετανία, που κατείχε τα νησιά Φόκλαντς, Νότια Γεωργία και Νότια Σάντουιτς και η Αργεντινή, που τα διεκδικούσε τουλάχιστον από το 1833. Η τεράστια πολεμική μηχανή των βρετανών συνέτριψε την αντίσταση των αργεντινών σε λίγες εβδομάδες και η δημοτικότητα της Θάτσερ σκαρφάλωσε στο 59%. Με τον πόλεμο στα Φόκλαντς, η Θάτσερ είχε δημιουργήσει μια κρίση, έστω κι αν για πολλούς αυτή η κρίση ήταν τεχνητή. Ισχυροποιημένη από αυτή την κρίση, λοιπόν, η Βρετανική πρωθυπουργός θεώρησε ότι είχε φτάσει η κατάλληλη ώρα για τη φριντμανικής εμπνεύσεως «αντεπανástασή της» (Αλαχούζου, 2011).

Το αποτέλεσμα ήταν καταστροφικό: η Κοινή Ωφέλεια διαλύθηκε, η βρετανική βιομηχανία χτυπήθηκε από ένα κύμα χρεωκοπιών τα ιστορικά χαλυβουργία του Σέφιλντ⁹ έκλεισαν, το ίδιο και τα ναυπηγεία της Γλασκόβης¹⁰ και η ανεργία τινάχτηκε στα ύψη.

Ο νεοφιλελευθερισμός εδραιώθηκε στη Μεγάλη Βρετανία επί πρωθυπουργίας Μάργκαρετ Θάτσερ, η οποία εφάρμοσε πιστά έναν άκρατο νεοφιλελευθερισμό και γι' αυτό της αποδόθηκε ο χαρακτηρισμός της «σιδηράς κυρίας» (Αλαχούζου, 2011).

Εν ολίγοις, οι απόψεις συνοψίζονται στην φράση «*ιδιωτικό ίσον καλό, δημόσιο ίσον κακό*». Τέτοιου είδους ιδέες συνδέονται με μια μορφή ακραίου ατομικισμού, όπως εκφράστηκε στην περίφημη δήλωση της **Margaret Thatcher** ότι «*δεν υπάρχει κοινωνία, μόνο άτομα και οι οικογένειές τους*». Το κράτος-επόπτης θεωρείται ότι καλλιεργεί μία κουλτούρα εξάρτησης και ότι υπονομεύει την ελευθερία, η οποία εννοείται ως ελευθερία επιλογής στο πεδίο της αγοράς (Heywood, 2007).

5.4. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΗΠΑ

Στις ΗΠΑ ο νεοφιλελεύθερος ταυτίζεται με τον αριστερό και για να είμαστε ακριβείς με το Δημοκρατικό Κόμμα. Κατά τη δεκαετία του 1980, κι ενώ οι Ευρωπαίοι αντιλαμβάνονταν τον όρο "νέο-φιλελευθερισμό" σε σχέση με τη Γερμανική κοινωνική οικονομία της αγοράς, στις ΗΠΑ εμφανίστηκε ένα άλλο κίνημα που συσχετίστηκε με τον όρο "νεοφιλελευθερισμός": ήταν εκείνο της Αμερικανικής Αριστεράς του 1981, το οποίο οργανώθηκε γύρω από δύο περιοδικά: το "New Republic" και το "Washington Monthly". Ο "πατέρας" αυτού του κινήματος ήταν ο δημοσιογράφος Τσαρλς Πίτερς, ο οποίος δημοσίευσε το 1983 το "Μανιφέστο ενός Νεοφιλελεύθερου" (Welch, 2013).

Στις ΗΠΑ η στροφή ξεκίνησε από την Κεντρική Τράπεζα (FED)¹¹. Το 1979, ύστερα από μόλις 17 μήνες θητεία, ο Γουίλιαμ Μίλερ παραχώρησε τη θέση του στην κορυφή της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ (Federal Reserve Bank) στον Πολ Βόλκερ. Οι ΗΠΑ υπέφεραν

⁹ Το Σέφιλντ (αγγλ.: Sheffield, προφορά (B·Π)) είναι μια πόλη στη Βόρεια Αγγλία και έβδομη μεγαλύτερη μητροπολιτική περιοχή της χώρας.

¹⁰ Η Γλασκόβη (αγγλ.:Glasgow) είναι η μεγαλύτερη πόλη της Σκωτίας.

¹¹ Η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ (αγγλικά Federal Reserve System ή Federal Reserve, μεταφράζεται ως Ομοσπονδιακό Αποθεματικό Σύστημα, επίσης γνωστή ανεπίσημα και ως Fed, Φεντ), είναι το κεντρικό τραπεζικό σύστημα των Ηνωμένων Πολιτειών.

την εποχή εκείνη από υψηλό πληθωρισμό. Ο Μίλερ, όμως, δεν ανησυχούσε όπως δεν ανησυχούσαν και οι περισσότεροι οικονομολόγοι της εποχής του.

Ο Μίλερ προχώρησε σε μια σειρά από μειώσεις στα αμερικανικά επιτόκια και μια πολιτική "εύκολου χρήματος" που δεν θα έβαζε πρόσθετες πιέσεις στις δοκιμαζόμενες από τον απόηχο της "πετρελαϊκής κρίσης" αμερικανικές επιχειρήσεις.

Ο Ρόναλντ Ρήγκαν που διαδέχτηκε τον Κάρτερ στην αμερικανική προεδρία του 1980 χρησιμοποίησε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και την Παγκόσμια Τράπεζα (ΠΤ) -δυο οργανισμούς, που είχαν την υπογραφή του Κέϋνς και τους οποίους οι νεοφιλελεύθεροι αντιμετώπιζαν μέχρι τότε με καχυποψία για να εξαπλώσει τα δόγματα του νεοφιλελευθερισμού (και να ανοίξει τις αγορές τους στην αμερικανική βιομηχανία) σε ολόκληρο τον κόσμο. Η ιδιωτικοποίηση της οικονομίας, η διάλυση της κοινωνικής πρόνοιας και το άνοιγμα της οικονομίας στην παγκόσμια αγορά έγινε από εδώ και πέρα αναγκαία συνθήκη αν ήθελε μια χώρα να χρησιμοποιήσει τους πόρους του ΔΝΤ για να ξεφύγει από μια κρίση.

Ο νεοφιλελευθερισμός από τα πρώτα του βήματα στις ΗΠΑ συμπορεύτηκε, τροφοδότησε και τροφοδοτήθηκε, από τον νεοσυντηρητισμό. Μαζί έκαναν τα πρώτα τους βήματα στις ΗΠΑ και βρήκαν καταφύγιο στον Ρηγκανισμό, ο οποίος τους έκανε να φαίνονται σιαμαία. Κοινός τους εχθρός το κράτος πρόνοιας, στην ορολογία τους ο κρατισμός. Για τους νεοφιλελεύθερους ο λεγόμενος κρατισμός φάνταζε ως απαγορευτικός κορσές στη δημιουργικότητα. Για τους συντηρητικούς η κρατική παρουσία σε τομείς όπως η εκπαίδευση και η υγεία στρεφόταν ενάντια στους θεσμούς, που θα έπρεπε να ήταν επιφορτισμένοι με αυτά, όπως η οικογένεια. Γι' αυτό και υπεραμύνθηκαν αντιλήψεων όπως η οικοδιδασκαλία, η εκπαίδευση των παιδιών κατ' οίκον.

Κατά τη νεοφιλελεύθερη περίοδο υπήρξαν περιόδοι σημαντικής ανάπτυξης, μέσω των οποίων οι ΗΠΑ επανέκτησαν την οικονομική κυριαρχία τους στην παγκόσμια αγορά αν και δεν κατάφεραν ποτέ να ξαναδημιουργήσουν τόσο ισχυρούς ρυθμούς ανάπτυξης όσο την περίοδο του μεταπολεμικού «μπουμ».

5.5. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

Οι ιδέες των νεοφιλελεύθερων έτυχαν θερμής υποστήριξης στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας. Το 1948 υπουργός οικονομικών της είναι ο Ludwig Erhard.

Πρόκειται για ένθερμο οπαδό του νεοφιλελευθερισμού, ο οποίος εισάγει στο επιστημονικό Συμβούλιο που τον πλαισιώνει ανθρώπους όπως οι Eucken, Böhm και Müller-Armack.

Επιβάλει άμεσα μια ευρεία απελευθέρωση των τιμών και θα προχωρήσει στην ιδιωτικοποίηση των μεγάλων επιχειρήσεων του δημοσίου. Με τον τρόπο αυτό πορεύεται ενάντια στο ρεύμα, ενάντια στις πολιτικές των στοχευόμενων παρεμβάσεων και ενός ορισμένου σχεδιασμού της οικονομίας, που την εποχή εκείνη εφαρμόζονται σε κάποιες ευρωπαϊκές χώρες. Η θεσμοποίηση του νεοφιλελευθερισμού στη Δυτική Γερμανία ονομάστηκε «κοινωνική οικονομία της αγοράς». Ο ανταγωνισμός επιτρέπει την αύξηση του μέσου πλούτου και προσφέρει στον καθένα τη δυνατότητα να επωφεληθεί από αυτό που του αξίζει. Αυτή η «κοινωνική οικονομία της αγοράς» έχει συμπεριλάβει στοιχεία κοινωνικής νομοθεσίας. Σε μερικά χρόνια το ποσοστό παρακράτησης φόρου για κοινωνικούς σκοπούς στο ΑΕΠ θα αυξηθεί κατά 50%, ενώ θα ψηφιστεί νόμος για την προώθηση της σταθερότητας και της ανάπτυξης. Από την εποχή του Μπίσμαρκ¹² η Γερμανία διέθετε ένα σταθερό οπλοστάσιο κοινωνικών νόμων —ένα πλέγμα που αφορούσε στην προστασία της υγείας, της εργασίας, των εργατικών ατυχημάτων και της τρίτης ηλικίας, και που είχε ήδη καθιερωθεί πριν το 1890.

5.6. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΣΟΥΗΔΙΑΣ

Ο κοινωνικός ανταγωνισμός προκάλεσε τη σουηδική κρίση αρχικά στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Παρακινούμενος από ένα κύμα ριζοσπαστικοποίησης, που ξεκίνησε ως μια κρίση αντιπροσώπευσης και νομιμοποίησης της Σουηδίας, που ονομάστηκε «πολιτική της παραγωγικότητας». Περαιτέρω μεταρρυθμίσεις κοινωνικής πρόνοιας εφαρμόστηκαν ως απάντηση, αλλά δεν κατέστησαν λειτουργικά συμβατές με τις μεταβαλλόμενες οικονομικές συνθήκες, και δημιουργήθηκε η κρίση από την συσσώρευση κεφαλαίου στα μέσα της δεκαετίας του 1970. Η κατάργηση των ελέγχων πάνω στις αγορές κεφαλαίων το 1985 σηματοδότησε την έναρξη του σουηδικού νεοφιλελευθερισμού (Ryder, 2004).

Στην αυτήν τη νεοφιλελεύθερη κατεύθυνση μπορούν να αναχθούν πολιτικές που εφαρμόστηκαν, όπως συμπεριλαμβανομένης μιας αναδιανομής του εισοδήματος από την

¹² Ο Όττο Έντουαρντ Λέοπολντ, πρίγκιπας του Μπίσμαρκ (1 Απριλίου 1815 - 30 Ιουλίου 1898), υπήρξε ένας από τους πιο σημαντικούς Γερμανούς πολιτικούς του 19ου αιώνα. Ως Υπουργός-Πρόεδρος της Πρωσίας από το 1862 έως το 1890, πραγματοποίησε την ενοποίηση της Γερμανίας. Από το 1867 ήταν ο Καγκελάριος της Βόρειας Γερμανικής Συνομοσπονδίας. Όταν ιδρύθηκε η Γερμανική Αυτοκρατορία το 1871, έγινε ο πρώτος της Καγκελάριος (Reichskanzler).

εργασία στο κεφάλαιο, τις περικοπές των δαπανών, την απορρύθμιση των χρηματοπιστωτικών αγορών, την επιδίωξη της κερδοφορίας από τις κρατικές επιχειρήσεις, καθώς και την ιδιωτικοποίηση ορισμένων κρατικών επιχειρήσεων. Το 1994 Ο πρωθυπουργός Ingvar Carlsson «στην ουσία ... επιβεβαίωσε τον νεοφιλελεύθερο αναπροσανατολισμό της δημόσιας πολιτικής».

Ένα πακέτο των νεοφιλελεύθερων μέτρων εισήχθησαν, συμπεριλαμβανομένων των φορολογικών αυξήσεων και των περικοπών των δαπανών , απελευθέρωση στην αγορά εργασίας και διαρθρωτικές αλλαγές στην οικονομική πολιτική, συμπεριλαμβανομένης της ανεξαρτησίας της κεντρικής τράπεζας και ορίζοντας στενά όρια για τις δημόσιες δαπάνες. Παρότι το κράτος πρόνοιας της Σουηδίας δεν έχει ακόμη διαλυθεί, η κατεύθυνση της πολιτικής τα τελευταία χρόνια υπήρξε αναμφισβήτητα νεοφιλελεύθερη (Ryder, 2004).

5.7. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΙΝΑΣ

Στην Κίνα το κίνημα του νεοφιλελευθερισμού ξεκίνησε το 1978, υπό την υψηλή καθοδήγηση του ισχυρού άνδρα του καθεστώτος Τενγκ Χσιάο Πινγκ. Ο ίδιος συνειδητοποίησε την αδυναμία των ανελαστικών δογμάτων του κινεζικού κομμουνισμού να προωθήσουν την αναπτυξιακή απογείωση της χώρας και εφάρμοσε ένα μείγμα της εφαρμοζόμενης οικονομικής πολιτικής, υιοθετώντας μέτρα που αποτελούσαν πολιτικές του καπιταλισμού (Harvey, 2005) .

Από τα πρώτα κιόλας χρόνια εφαρμογής της νέας μεταρρυθμιστικής οικονομικής πολιτικής έγιναν ορατές οι ευεργετικές επιδράσεις της στις επιδόσεις της κινεζικής οικονομίας. Παρά τις εσωτερικές αντιστάσεις η ηγεσία του Τενγκ αύξανε ολοένα και περισσότερο στη δοσολογία του μείγματος πολιτικής τα στοιχεία που προέρχονταν από τις συνταγές της ελεύθερης οικονομίας.

Η Κίνα από τις αρχές της δεκαετίας του '90 και με μεγαλύτερη ένταση από το 1995 ακολούθησε το δικό της δρόμο προσαρμογής στα καινούργια δεδομένα. Εφαρμόστηκε στη χώρα ένα γιγαντιαίο πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων που απέβλεπαν στον εξελικτικό μετασχηματισμό του οικονομικού της συστήματος από τις δομές της ασφυκτικά κρατικά ελεγχόμενης οικονομίας στους θεσμούς της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς

Τα οικονομικά αποτελέσματα της νέας μεταρρυθμιστικής πολιτικής υπήρξαν κάτι παραπάνω από θεαματικά. Η Κίνα του 1,2 δισ. κατοίκων πέτυχε τα τελευταία χρόνια ετήσιο

ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ της τάξης του 7,5%. Το 37% της οικονομίας έχει ήδη απαλλαγεί από τον ασφυκτικό εναγκαλισμό του κράτους και περιήλθε στα χέρια των ιδιωτών. Το κατά κεφαλήν εισόδημα σημείωσε ραγδαία άνοδο και έχει ήδη φτάσει στα 1.200 δολάρια.¹³

¹³ Βαρβιτσιώτης Ι. Μ., (07/10/2001), άρθρο σε εφημερίδα, «Το «πείραμα» της Κίνας», διαθέσιμο σε <http://www.tovima.gr/> (ανακτήθηκε 05/02/2016).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΘΕΤΑ ΡΕΥΜΑΤΑ

6.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο νεοφιλελευθερισμός είναι ένα θεωρητικό οικονομικό και πολιτικό κίνημα. Οι ιδεολογίες και οι θεωρίες του όπως αναπτύχθηκαν στο θεωρητικό μέρος της επηρεάστηκαν από τα υπόλοιπα θεωρητικά ρεύματα. Η περιγραφή των υπολοίπων θεωριών που παρουσιάζεται στη συγκεκριμένη ενότητα έχει ο στόχο την διατύπωση των ομοιοτήτων και των διαφορών σε σχέση με τον νεοφιλελευθερισμό.

Οι νεοφιλελεύθεροι για να υποστηρίξουν τις ιδέες και τις πεποιθήσεις τους αναφέρονται στα υπόλοιπα ρεύματα, αναπτύσσοντας την κατάλληλη επιχειρηματολογία.

Ο φιλελευθερισμός επειδή αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας λόγω του ότι συνδέεται πολύ με τον νεοφιλελευθερισμό, δεν κρίθηκε σκόπιμο να αναφερθεί ξανά στην παρούσα ενότητα.

6.2. ΚΕΥΝΣΙΑΝΙΣΜΟΣ

Ο Κεϋνσιανισμός ήταν η κυρίαρχη ιδεολογία πριν ακόμα εμφανιστεί ο νεοφιλελευθερισμός. Αφετηρία του ήταν οι οικονομικές σχολές που διδάσκονταν και οι de facto οικονομικές πολιτικές που ενστερνίστηκαν τις απόψεις του.

Εμφανίστηκε ως ένα κριτικό ρεύμα σε μια ιδιαίτερη για την εποχή περίοδο την κρίση του 1920 και του 1930, ήρθε για να αμφισβητήσει τις νεοκλασικές αντιλήψεις με βάση την πραγματικότητα και να ταρακουνήσει τα τότε δεδομένα, γρήγορα έγινε διεθνές ρεύμα με πολλούς υποστηρικτές.

Το ρεύμα αυτό πήρε το όνομά του από τον Τζον Μέιναρντ Κέϋνς που εκείνη την εποχή το όνομά του αναφέρονταν συχνά πυκνά με αφορμή την παγκόσμια κρίση που είχε ξεκινήσει. Ήταν ενεργός πολιτικά από το Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ως στέλεχος του υπουργείου

Οικονομικών συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις για τη Συνθήκη των Βερσαλλιών¹⁴, ενώ το 1930 έγινε κυβερνητικός σύμβουλος. Ο Κέυνς δεν ήταν υπέρμαχος των εθνικοποιήσεων ούτε και υποστηρικτής των ρυθμιστικών παρεμβάσεων στον οικονομικό τομέα. Πίστευε ότι παρόλα τα μειονεκτήματά του ο καπιταλισμός ήταν το καλύτερο οικονομικό σύστημα, που είχε υπάρξει ενώ παράλληλα υποστήριζε ότι οι κρατικοί προϋπολογισμοί θα έπρεπε να είναι πλεονασματικοί (Τουσέν, 2010).

Όμως δεν υποστήριζε ποτέ ότι η ανεργία οφειλόταν στις περιπτώσεις μείωσης της συνολικής ζήτησης αλλά απέδιδε μεγάλο μέρος ευθύνης στους ανελαστικούς μισθούς και στις ανελαστικές τιμές. Πίστευε στη σταθερότητα των τιμών και για να επιτευχθεί αυτή η σταθερότητα οι κεντρικές διοικήσεις περιορίζαν την προσφορά χρήματος. Με τις απόψεις του αυτές προσέγγιζε τις απόψεις του Friedman (Skindelsky, 2012).

Το νέο αυτό ρεύμα περιβάλλονταν από πολιτικούς ηγέτες, οικονομολόγους, σοσιαλιστές και μαρξιστές. Στο πλαίσιο μιας μαζικής ανεργίας και ύφεσης ήρθαν στο προσκήνιο διάφορες προτάσεις, συγκεκριμένα για μεγάλα δημόσια έργα και απαλλοτριώσεις τραπεζών. Οι προτάσεις αυτές προέρχονταν: από τους ιδρυτές της Σχολής της Στοκχόλμης, από Σουηδούς σοσιαλιστές, από τον Τζ. Κέυνς της Βρετανίας, από τον Αμερικανό πρόεδρο Ρούσβελτ κ.α. Η προετοιμασία έγινε από τον Κέυνς βάζοντας έτσι την βάση για την Γενική Θεωρία, για να βρεθεί μια λύση στην κρίση του καπιταλισμού. Αυτή η λύση έπρεπε να είναι συμβατή με την συνεχιζόμενη επιβίωση του συστήματος. (Mankiw, 2002). Συγκεκριμένα ο Κέυνς πρότεινε την αύξηση των κρατικών δαπανών, την επέκταση των δημόσιων έργων και την εξάπλωση της παρέμβασης στον κλάδο των υποδομών. Οι προτάσεις του αυτές διαφεύστηκαν από την πραγματικότητα. .

Ο Κέυνς αναφέρεται συχνά ως θεωρητικός μιας αντίθετης οικονομικής πολιτικής από αυτή του νεοφιλελευθερισμού όπως και οικονομολόγος των κρίσεων. Μάλιστα προτείνει πως η καταλληλότερη οικονομική πολιτική είναι η «αριστερή αντιπρόταση». Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου υπήρξε μια παρατεταμένη περίοδος αναταράξεων στην οικονομία.

Την περίοδο αυτή οι θεωρίες του Κέυνς υποστήριζαν την άνοδο της οικονομίας μέσω των κρατικών δαπανών και την αυστηρότερη ρύθμιση της λειτουργίας των αγορών. Έτσι ο Κεϋνσιανισμός ταυτίστηκε με την αντίληψη ότι οι κρατικές παρεμβάσεις ήταν απαραίτητες για

¹⁴ Μετά από έξι μήνες διαπραγματεύσεων στη Διάσκεψη Ειρήνης του Παρισιού, η συνθήκη υπεγράφη και μία από τις πιο σημαντικές διατάξεις όριζε ότι η Γερμανία αποδεχόταν την πλήρη ευθύνη για την έναρξη του πολέμου και αποδεχόταν να πληρώσει πολεμικές αποζημιώσεις σε διάφορες χώρες.

να αντιμετωπιστούν οι διαταραχές στην οικονομία, όπως αυτή της Μεγάλης Ύφεσης το 1930. Κατά το 1975 εμφανίστηκε οξύς πληθωρισμός στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, ταυτόχρονα στις ΗΠΑ σημειώνεται πτώση των κερδών με αποτέλεσμα να υπάρξει χαμηλή ανάπτυξη και υψηλός πληθωρισμός, ένα φαινόμενο που ονομάστηκε στασιμοπληθωρισμός.

Έτσι η Κεϋνσιανή θεωρία πρότεινε πολιτικές που θα προκαλούσαν πληθωρισμό ώστε να αντιμετωπιστεί η ύφεση, αυτό όμως δεν επέφερε την λύση του προβλήματος. Οι πολιτικές του Κέϋνς ήταν προσανατολισμένες στη ζήτηση, αντίθετα με τον νεοφιλελευθερισμό που είχε προσανατολιστεί προς την προσφορά. Ο Κέϋνς αμφισβήτησε την κυρίαρχη οικονομική θεωρία της εποχής και σύμφωνα με τους καπιταλιστές εμφανίστηκε την πιο κατάλληλη χρονική στιγμή διότι οι θεωρίες του αποδέχονταν τις οικονομικές προβλέψεις του Μαρξ χωρίς βέβαια να αποδέχεται το μαρξισμό, δηλαδή ήταν μια πιο “light” εκδοχή της κριτικής του καπιταλισμού. Με κύριο στόχο του να συγκρατήσει την πτώση του συστήματος και να αποτρέψει την κατάρρευσή του.

6.2.1 ΚΕΥΝΣΙΑΝΙΣΜΟΣ ΕΝΑΝΤΙ ΝΕΟΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΥ

Ο νεοφιλελευθερισμός και ο Κεϋνσιανισμός είναι δύο εναλλακτικές καπιταλιστικές στρατηγικές. Ο νεοφιλελευθερισμός αντικατέστησε τις Κεϋνσιανές δαπάνες με τον ατομικό δανεισμό ώστε να διατηρηθεί η κατανάλωση. Και οι δυο αυτές πολιτικές προβλήθηκαν στις μέρες τους ως συνταγές για να ξεπεραστεί το πρόβλημα του οικονομικού κύκλου, καμιά από τις δυο όμως δεν αποδείχθηκε ικανή να αντιμετωπίσει τις αντιφάσεις του συστήματος.

Ο νεοφιλελευθερισμός δεν απορρίπτει την ιδέα του κοινωνικού κράτους όμως εναντιώνεται ιδεολογικά στη μορφή του κοινωνικού κράτους της μεταπολεμικής περιόδου της Κεϋνσιανής συναίνεσης. Η κριτική αυτή βρίσκει σύμφωνη τη σύγχρονη σοσιαλδημοκρατία. Έτσι η νεοφιλελεύθερη κριτική κατηγορεί το κράτος πρόνοιας λέγοντας ότι αναπαράγει κοινωνικές και φυλετικές διακρίσεις στηριζόμενο στο πατριωτικό πρότυπο της αμειβόμενης μισθωτής εργασίας και αγνοώντας την άμισθη. Επίσης θεωρεί το κράτος γραφειοκρατικό και αντιπαραγωγικό. Εν συνεχεία στράφηκε κατά του Κεϋνσιανού μοντέλου καταλογίζοντάς του ευθύνες για την πολιτικοποίηση της οικονομίας. Την ίδια περίοδο ασκήθηκαν πιέσεις στο κοινωνικό κράτος της Κεϋνσιανής παρέμβασης και από τον μαρξισμό, τον φεμινισμό αλλά και από ειρηνικά κινήματα που απαιτούσαν τον αναπροσανατολισμό της κρατικής παρέμβασης (Παπαγεωργίου, 2000).

6.3. Η ΝΕΑ ΚΕΥΝΣΙΑΝΗ ΘΕΩΡΙΑ

Οι Νέο-Κεϋνσιανοί διαφέρουν σημαντικά από τους «παλιούς Κεϋνσιανιστές», διότι οι ΝΚ δέχονται τη θεμελίωση της μακροοικονομικής βάσης πάνω στην μικροοικονομική καθώς και τα μοντέλα ισορροπίας. Επίσης πολλοί από τους ΝΚ υιοθέτησαν τις ορθολογικές προσδοκίες της Νέο-κλασικής προσέγγισης. Οι απόψεις των ΝΚ είναι διευρυμένες σε όλους τους κλάδους της οικονομίας, στρέφονται ακόμη και σε θεσμικές ακαμψίες που μπορούν να δημιουργήσουν προβλήματα και ατέλειες στις αγορές. Αυτές οι ατέλειες περιλαμβάνουν το μονοπωλιακό ανταγωνισμό, το κόστος τιμολόγησης, τις συμβάσεις εργασίας κ.α.

Συγκεκριμένα, ο μονοπωλιακός ανταγωνισμός μπορεί να επιφέρει ισορροπία στην οποία το επίπεδο του προϊόντος είναι κάτω από τα κοινωνικά άριστα επίπεδα. Ακόμα όταν οι επιχειρήσεις έρχονται αντιμέτωπες με ένα σταθερό κόστος τιμολόγησης των εμπορευμάτων τους είναι πιθανό να προκύψουν ακαμψίες των τιμών με αποτέλεσμα να μειωθεί η συνολική ζήτηση καταλήγοντας στην παλαιά Κεϋνσιανή θέση της ανεπαρκούς ζήτησης (Mankiw, 2002).

Ένας ακόμη τομέας που έχουν στραφεί οι ΝΚ είναι η λειτουργία των αγορών εργασίας προκειμένου να εξηγήσουν την προσαρμογή των μισθών. Πιο συγκεκριμένα οι συμβάσεις εργασίας ορίζουν τους ονομαστικούς μισθούς οι οποίες μπορούν να επιφέρουν ανεργία, διότι η αγορά αδυνατεί να ισορροπήσει την προσφορά και τη ζήτηση. Έτσι αν οι ονομαστικοί μισθοί δε θα μπορούν να προσαρμοστούν στις διαταραχές, που υπάρχουν στην οικονομία, τότε η νομισματική πολιτική θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να επηρεάσει τον πραγματικό μισθό, να μειώσει την ανεργία και να σταθεροποιήσει την οικονομία.

Επίσης, ένας ακόμη τομέας, που έδωσαν ιδιαίτερη σημασία οι ΝΚ είναι οι μισθοί αποτελεσματικότητας, οι οποίοι ενδέχεται να δημιουργούν ακαμψίες στον πραγματικό μισθό. Βασική θέση της θεωρίας αυτής είναι ότι οι υψηλότεροι μισθοί αυξάνουν την παραγωγικότητα με αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις να μην μειώνουν τους μισθούς. Οι μισθοί αποτελεσματικότητας πρέπει να συνδυασθούν με την ύπαρξη σταθερού κόστους μεταβολής των ονομαστικών τιμών για να εξηγήσουν διακυμάνσεις στην απασχόληση και στο προϊόν και να αναζητήσουν Κεϋνσιανές λύσεις.

Εν ολίγοις ο Νέο-Κεϋνσιανισμός έδωσε ιδιαίτερη σημασία στην ισορροπία και την ευημερία της οικονομίας. Συμπερασματικά οι ΝΚ αμφισβητούν το υπόδειγμα της συνεχούς ισορροπίας της αγοράς στη βάση των πολλών ατελειών της αγοράς, οι οποίες μπορεί να οδηγήσουν σε ανεπαρκή ζήτηση και ανεργία. Όμως δημοσιονομικές και νομισματικές

πολιτικές μπορούν να χρησιμοποιηθούν, ώστε να παραχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα (Βλάχου, 1999).

6.4. ΜΕΡΚΑΝΤΙΛΙΣΜΟΣ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ

Ο μερκαντιλισμός είναι μια κριτική στην ιστορία της οικονομικής επιστήμης. Αναπτύχθηκε από την πρακτική των πολιτικών στα πρώτα στάδια της νεότερης εποχής και κυριάρχησε στην ευρωπαϊκή σκέψη κάπου στον 16ο με 18ο αιώνα.

Πρόκειται για ένα δόγμα οικοδόμησης ενός κράτους στα συμφέροντα του οποίου πρέπει να υποτάσσεται η αγορά, δηλαδή στον μερκαντιλισμό οι πολιτικοί πρέπει να καθορίζουν τις οικονομικές σχέσεις. Ως θεωρία δέχεται και υποστηρίζει το προβάδισμα της πολιτικής έναντι της οικονομικής.

Ο μερκαντιλισμός ταυτίζεται με την ιδέα ότι η επιτυχία μιας χώρας ήταν ίση με την ποσότητα του χρυσού που είχε. Η άποψή του είναι ότι η μεγιστοποίηση των καθαρών εξαγωγών είναι η καταλληλότερη και καλύτερη διαδρομή προς την εθνική ευημερία. Το δόγμα αυτό καταρρίφθηκε και πλέον θεωρείται παρελθόν ενώ η κατάρριψη του θεωρήθηκε θεμελιώδης λίθος της σύγχρονης οικονομικής σκέψης (Αθανασιάδης, 2013).

6.5. ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

Οι αντιλήψεις του σοσιαλισμού πρέπει να αναζητηθούν στις απαρχές της Γαλλικής Επανάστασης, στην παράταξη των Ιακωβίνων, και από μία άλλη σκοπιά στον «ουτοπισμό» του Ανρί ντε Σαιν-Σιμόν. Η θεωρία που συγκρότησαν ο Κ. Μαρξ και ο Φρ. Ένγκελς, αντιλαμβάνεται τον σοσιαλισμό ως κατώτερη βαθμίδα του κομμουνισμού. Βασικό χαρακτηριστικό του σοσιαλισμού είναι η έναρξη μιας μακράς και δύσκολης διαδικασίας υπέρβασης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Η διαδικασία αυτή ξεκινά από τη στιγμή της ανατροπής της αστικής εξουσίας/κυριαρχίας και την κατάληψη της εξουσίας από την εργατική τάξη και το λαό.

Κεντρικό σημείο στην έννοια του σοσιαλισμού είναι η κοινή ιδιοκτησία. Αυτό σημαίνει οι πλουτοπαραγωγικές πηγές του πλανήτη να ανήκουν από κοινού σε όλο τον παγκόσμιο πληθυσμό.

Η ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής (γη, μεγάλα εργοστάσια, βασικοί τομείς της παραγωγής) καταργείται και ξεκινά η δημιουργία νέων συλλογικών σχέσεων παραγωγής, διανομής των προϊόντων και κατανομής του κοινωνικού πλούτου που θα εξυπηρετούν τις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου. Στο επίπεδο της δημοκρατίας, εφαρμόζεται η εξουσία του οργανωμένου λαού (εργατικά συμβούλια, λαϊκές συνελεύσεις).

Τη θέση της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής, θα πάρει σταδιακά, η συλλογική διαχείριση με αρχικές μορφές την συνεταιριστική ιδιοκτησία (οι λεγόμενες κολεκτίβες) και την κρατική ιδιοκτησία (όσον αφορά τους βασικούς τομείς της οικονομίας όπως είναι η ενέργεια, οι τηλεπικοινωνίες, κλπ.). Με την απονέκρωση/εξαφάνιση του κράτους, των κοινωνικών τάξεων και των ταξικών διαφορών, η ανθρωπότητα περνά στον κομμουνισμό. Ο κομμουνισμός (η κοινωνία δηλαδή στην οποία εξαφανίζονται οι κοινωνικές τάξεις, οι ταξικές διαφορές και το κράτος), είναι η κοινωνία των ελεύθερα συνεταιρισμένων παραγωγών.

Η παραγωγή στον σοσιαλισμό θα είναι αποκλειστικά και μόνο για τη χρήση. Σε έναν κόσμο όπου οι φυσικές και τεχνητές πλουτοπαραγωγικές πηγές θα ανήκουν σε όλους και θα ελέγχονται δημοκρατικά, το μοναδικό αντικείμενο της παραγωγής θα είναι η κάλυψη των ανθρωπίνων αναγκών. Αυτό συνεπάγεται ένα τέλος στις αγορές, στις πωλήσεις και στο χρήμα. Έτσι θα είμαστε όλοι ελεύθεροι να παίρνουμε δωρεάν ότι έχει συλλογικά παραχθεί. Το παλιό σύνθημα «από τον καθένα σύμφωνα με τις δυνατότητές του, στον καθένα ανάλογα με τις ανάγκες του» θα εφαρμοστεί στην πράξη.

Στο σοσιαλισμό ο καθένας θα έχει ελεύθερη πρόσβαση στα αγαθά και τις υπηρεσίες που θα είναι σχεδιασμένες για να καλύπτουν άμεσα τις ανθρώπινες ανάγκες. Δε θα χρειάζεται κανένα σύστημα πληρωμής για την εργασία, που ο καθένας θα παρέχει για των αγαθών αυτών. Όλη η εργασία θα γίνεται σε εθελοντική βάση. Με την παραγωγή να είναι οργανωμένη αποκλειστικά για τις ανάγκες, οι άνθρωποι θα ασχολούνται με εργασίες που θα έχουν άμεση χρησιμότητα. Η ικανοποίηση που αυτό θα παρέχει, μαζί με τις αυξημένες ευκαιρίες για τη διαμόρφωση τόπων και συνθηκών δουλειάς, θα διαμορφώσει μια νέα στάση απέναντι στην εργασία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο νεοφιλελευθερισμός ως όρος έχει αναφερθεί σε πλήθος ακαδημαϊκών δοκιμίων, στα οποία άλλοτε χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια εναλλακτική προσέγγιση σε σχέση με τον φιλελευθερισμό ή να περιγράψει ριζικές αλλαγές και αρνητικά φαινόμενα.

Η ιδιοτυπία του νεοφιλελευθερισμού σε διάκριση από τον κλασικό φιλελευθερισμό έγκειται στην αντίληψη της πλήρους ουδετερότητας του κράτους. Οι οικονομικές και πολιτικές προτάσεις των νεοφιλελεύθερων οικονομολόγων σε μικροοικονομικό και σε μακροοικονομικό επίπεδο περιλαμβάνουν μια σειρά από προτάσεις πολιτικής που, ως επί το πλείστον, επικεντρώνονται στον περιορισμό του μεγέθους του κρατικού τομέα, είτε άμεσα με την κατευθείαν μείωση των κρατικών δαπανών, είτε έμμεσα με τις ιδιωτικοποιήσεις κρατικών επιχειρήσεων.

Με τις ιδέες του, ο νεοφιλελευθερισμός συνηγορεί στον περιορισμό της κρατικής παρέμβασης μόνο στις απολύτως αναγκαίες περιοχές της οικονομικής δραστηριότητας και στο βοηθητικό ρόλο του κράτους για την ομαλή λειτουργία του μηχανισμού της αγοράς. Ουσιαστικά περιορίζει το ρόλο του κράτους στις δομές που εξασφαλίζουν την ασφάλεια και θεωρούν πως η οικονομική δραστηριότητα θα εναποθέεται στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Οι νεοφιλελεύθεροι υποστηρίζουν με σθένος την ικανότητα της αγοράς να αυτορυθμίζεται και πως η κρατική παρέμβαση βλάπτει παρά ωφελεί την οικονομική μεγέθυνση.

Η νεοφιλελεύθερη προσέγγιση παρουσιάζει, γύρω από την βασική ιδέα του ελάχιστου κράτους, μια σειρά προτάσεων για την δημοσιονομική και νομισματική πολιτική που θα πρέπει να εφαρμόσει ένα νεοφιλελεύθερο κράτος. Υποστηρίζει πως η στρέβλωση του μηχανισμού της αγοράς, που οφείλεται στην κρατική παρέμβαση, οδηγεί την οικονομία σε ύφεση διότι εμποδίζει την αγορά να δώσει τα κατάλληλα μηνύματα. Στην στρέβλωση του μηχανισμού της αγοράς συντελούν επίσης οι εργατικές ενώσεις, αφού με τη λειτουργία τους καθορίζουν τους μισθούς, δημιουργώντας με τον τρόπο αυτό ακαμψία μισθών και μη αποτελεσματική κατανομή των πόρων (Βλάχου, 1999).

Συνεπακόλουθα, οι νεοφιλελεύθεροι υποστηρίζουν φορολογικές μειώσεις και περικοπές στις δημόσιες δαπάνες, ιδιωτικοποιήσεις και ενίσχυση των σχέσεων της αγοράς μέσω απορρυθμίσεων, π.χ. των αγορών κεφαλαίου και εργασίας ή μέσω απελευθέρωσης του εξωτερικού εμπορίου. Συμπεραίνοντας θα λέγαμε πως ο μηχανισμός της αγοράς εξυμνείται από τους Νεοφιλελεύθερους ως ένα επαρκής μηχανισμός για την επίτευξη οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας (Βλάχου, 1999).

Από την βιβλιογραφική ανασκόπηση των κειμένων που ασχολήθηκαν με τον νεοφιλελευθερισμό και τις πολιτικές τους ιδέες παρατηρήθηκαν τρία 'στρατόπεδα' πολιτικής σκέψης.

- ❖ Στο πρώτο στρατόπεδο θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε τους σκεπτικιστές που ασχολήθηκαν με την μελέτη των νεοφιλελεύθερων αντιλήψεων χωρίς όμως να τάσσονται υπέρ ή κατά.
- ❖ Κατά δεύτερον θα μπορούσαμε να αναγνωρίσουμε τους υποστηρικτές του νεοφιλελευθερισμού όπου στα δοκίμια τους αναλύουν και επιχειρηματολογούν διαδίδοντας αυτές τις αρχές και υποστηρίζοντας την αποτελεσματικότητά τους.
- ❖ Τελευταία, αλλά εξίσου σημαντική παρουσία, έχουν στην βιβλιογραφία και οι αντίπαλοι των νεοφιλελεύθερων αντιλήψεων που επιχειρηματολογούν για την αναποτελεσματικότητα και των συνεπειών του Νεοφιλελευθερισμού.

Συνοψίζοντας, στην παρούσα εργασία αποτυπώθηκαν καταρχάς οι θεωρητικές βάσεις του Νεοφιλελευθερισμού, και παρουσιάστηκαν συγχρόνως οι κυριότερες οικονομικές θεωρίες που αντιπαλεύεται ο Νεοφιλελευθερισμός. Καταλήγοντας το βασικό συμπέρασμα της εργασίας είναι πως πολιτική θα πρέπει να εξεταστεί τόσο ξεχωριστά αλλά και σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες αρχές ώστε να αξιολογηθεί η Νεοφιλελεύθερη προσέγγιση και σε αντιπαράθεση με τις υπόλοιπες θεωρίες.

Η λειτουργία και ο μηχανισμός της οικονομίας πάντα θα απασχολούν τους οικονομολόγους και τους αντίστοιχους ακαδημαϊκούς της πολιτικής επιστήμης και στο επίκεντρο θα βρίσκεται μια αντίστοιχη διαμάχη για το ποια θεωρία θα μπορεί να δώσει λύση στα σύγχρονα προβλήματα.

Βιβλιογραφικές πηγές

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Byrns R., Stone W., Manolatos A., (2003). Οικονομική μικροοικονομική θεωρία και πράξη. Εκδόσεις Έλλην. Αθήνα.
- Dworkin, R., (1992). Φιλελευθερισμός, εκδ. Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη.
- Harvey, D., (2005). Νεοφιλελευθερισμός ιστορία και παρόν. εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα.
- Heywood A., (2007). Πολιτικές ιδεολογίες, μτφ. Κούτρης Χ., Εκδόσεις Επίκεντρο, Αθήνα.
- Klein, N., 2010. Το δόγμα του Σοκ. Αθήνα, Λιβάνη.
- Mankiw, G. N. (2002). Μακροοικονομική Θεωρία. Τέταρτη Αναθεωρημένη Έκδοση, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- Sternhell Z.,(2009). Ο Αντί-διαφωτισμός. Από τον 18ο αιώνα έως τον Ψυχρό Πόλεμο, μτφ. Καρακατσούλη Α., εκδ. Πόλις, Αθήνα.
- Αθανασιάδης Θ.,(2013). Ανατομία του νεοφιλελευθερισμού. Αθήνα, Captainbook.gr
- Αναστόπουλος Δ.Ι, Φορτσάκης Θ., (2003). Φορολογικό Δίκαιο. Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα.
- Αναστόπουλος Ι.Δ., Φορτσάκης Θ. Π., (2003). Φορολογικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλας. Κομοτηνή.
- Ανδριανόπουλος Α., (1988), Αυτός είναι ο Φιλελευθερισμός, Εκδ.: Libro, Αθήνα.
- Βελέντζας Γ. Ε. (2004). Οικονομικό Φορολογικό Δίκαιο. Γενικές Αρχές - Θεμελιώδεις Έννοιες - Θεμελιώδη Προβλήματα - Είδη φορολογίας», Α', (ανατύπωση 2005), Εκδόσεις IuS, Θεσσαλονίκη.
- Βλάχου Α., (1999). Σύγχρονη Οικονομική Θεωρία-Ριζοσπαστικές Κριτικές του Νεοφιλελευθερισμού, εκδ. Τυπωθήτω. Αθήνα.
- Γεωργακόπουλος, Θ., Πάσχος, Π.,(2003). Εισαγωγή στη Φορολογία, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.
- Ηρακλής Βορίδης (1995), “Η ειδική φύση των τραπεζών στην Ελλάδα και αλλού”, στο Γ. Προβόπουλος (επιμ.), Το Ελληνικό Χρηματοπιστωτικό Σύστημα, IOBE, Αθήνα.
- Κουζής, Γ., (2010). Η πορεία της νεοφιλελεύθερης απορρύθμισης της εργασίας και το άλλοθι της κρίσης. Σε Βατικιώτης, Λ. κ.α., 2010. Ο χάρτης της κρίσης: Το τέλος της αυταπάτης, Αθήνα, Τόπος.

- Κουφάρης, Γ., (2010). Η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι χρηματιστηριακές αγορές. Περιοδικό Χρήμα. Ιαν.-Φεβ. 2010.
- Λύτρας, Α., (2000). Κοινωνία και εργασία: Ο ρόλος των κοινωνικών τάξεων, Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα.
- Μάρδας, Δ., (1998). Το Σύγχρονο Κοινωνικό Κράτος, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Μηλιός, Γ., & Δημούλης, Δ., & Οικονομάκης, Γ., 2005. Η Θεωρία του Μαρξ για τον Καπιταλισμό: Πλευρές μιας θεωρητικής και πολιτικής ρήξης. Αθήνα, Νήσος.
- Παπαγεωργίου Ν., (2000). Ο διάλογος Νεοφιλελευθερισμού –Σοσιαλδημοκρατίας για την κοινωνική οργάνωση και απασχόληση. Πτυχιακή εργασία της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Διοίκησης, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης.
- Παπαγεωργίου Π. - Χιόνης Δ., (2003). Διεθνής Επιχειρηματικότητα Δραστηριότητα και Οργανισμοί, Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης, Αθήνα
- Παπαρήγας, Θ., (1997). Νεοφιλελευθερισμός. Κομμουνιστική επιθεώρηση. Τεύχος 4. Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
- Στασινόπουλου Ο., (1992), Κράτος Πρόνοιας. Ιστορική Εξέλιξη – Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις», Gutenberg, Αθήνα
- Τουσέν Ε., (2012). Ο Νεοφιλελευθερισμός από τις απαρχές του έως τις μέρες μας. εκδ.: Ιανός, Αθήνα.

Ξένη Βιβλιογραφία

- Caprio, G, Atiyas, I. και Hanson, J., (1994), Financial Reform: Theory and Experience, Cambridge: Cambridge University Press.
- Corbo V., (1985), "Reforms and Microeconomic Adjustments in Chile during 1974-84", , World Development, Vol. 13, No 8, pp.893 – 916
- Edwards, S., Lederman, D., (1998). "The Political Economy of Unilateral Trade Liberalization: The Case of Chile", NBER Working Paper No 6510.
- Friedman M., (1998). Two lucky people - Memoirs, University of Chicago Press.
- Harvey, D., (2006). Spaces of Global Capitalism: toward a theory of uneven geographical development, New York.

- Robertson S., (2008), «Αναδημιουργώντας τον κόσμο' διαθ. σε: ["https://susanleerobertson.files.wordpress.com/2009/10/2007-weis-teachers.pdf"](https://susanleerobertson.files.wordpress.com/2009/10/2007-weis-teachers.pdf)<ps://susanleerobertson.files.wordpress.com/2009/10/2007-weis-teachers.pdf>
- Ryner, M. J., (2004). Neo-liberalization of Social Democracy: the Swedish Case. Comparative European Politics, 2, 97-119.
- Smith, Adam (1776), 'Wealth of Nations', Penn State Electronic Classics edition, διαθ. σε: <http://www.ibiblio.org/>.
- Welch, M., (2013). The Death of Contrarianism: The New Republic returns to its Progressive roots as a cheerleader for state power. Reason Magazine, May.
- Williamson, John (2004b), 'A Short History of the Washington Consensus', paper commissioned by Foundation CIDOB for the conference 'From the Washington Consensus towards a new Global Governance', Barcelona, September 24-25.

Ηλεκτρονικές Πηγές

- Καραγιάννης Α., (2011). Οικονομικός Φιλελευθερισμός κατά τον Adam Smith. Φιλελεύθερα κείμενα, διαθ. σε <http://users.uoa.gr/~ahatzis/Karayiannis.pdf>
- Χατζής, Α., (2004). Η Επίσημη Ιδεολογία της Παγκοσμιοποίησης: «Νεοφιλελευθερισμός», Φιλελευθερισμός και Οικονομική Επιστήμη, Δημοσιεύθηκε στο Express (29/2/2004), <http://old.phs.uoa.gr/~ahatzis/Neoliberalism.htm>
- Αλαχούζου, Κ., «Θάτσερ: η γυναίκα που έδωσε το όνομά της στο νεοφιλελευθερισμό», Η Καθημερινή, Newstatesman, (13.10.2011). Διαθέσιμο στο: <http://tvxs.gr>.
- Άρθρο σε ιστολόγιο (27/20/2011) «Νεοφιλελεύθερο κράτος (Ελάχιστο κράτος ή κράτος τίγρη)», διαθ. σε <http://akritas-neoliberalism.blogspot.gr/>.
- Άρθρο σε ιστολόγιο «Η ανατομία του Νεοφιλελευθερισμού» διαθ. σε <http://teddygr.blogspot.gr/>
- Βαρβιτσιώτης Ι. Μ., (07/10/2001), άρθρο σε εφημερίδα, «Το «πείραμα» της Κίνας», διαθέσιμο σε <http://www.tovima.gr/> (ανακτήθηκε 05/02/2016).
- Μανδραβέλης Πάσχος (4/12/2011), Ο παλιός διχασμός της σημερινής Ν.Δ., Εφημερίδα «Η Καθημερινή».